

-7 JAN. 1999/015

ROSMALLA

Jaargang 8
Nummer 4
December 1998

In dit nummer o.a.:

- Een Rosmalense kerststal
- Een nieuw gemeentewapen
- Hemke Pek
- Mestproblemen van weleer

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en versijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 073-5218349.

Secretaris Heemkundekring: A.J. van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 073-5214094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 30,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 30,- per jaar (postabonnees f 40,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement Rosmalla".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright • december 1998. Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

Meestal is ons voorwoord slechts bladvulling. Deze keer hebben we echter echt iets te vertellen, en dan ook nog iets positiefs. Wat is er gebeurd? De Heemkundekring heeft een kopie van een brief gekregen die *Bosshenaar* Luc van Gent aan de redactie van het tijdschrift *Spreekbuis* (een blad voor omroepmedewerkers) heeft gestuurd, onder de titel *Verkeerde klemtonen en uitspraken*: "Bijna alle omroepmedewerkers die als omroeper, commentator of presenterator zowel bij radio als bij TV werkzaam zijn mag ik wijzen op een tweetal hardnekkige fouten die blijkbaar niet weg te branden zijn. 1. Spreek uit Rósmalen en niet: Rosmálen. Het is toch ook Eíndhoven en niet Eindhóven? Of Vélldhoven en niet Veldhóven. Probeer die twee maar eens fout uit te spreken met de klemtoon op HOVEN. Dat klinkt bizar en niemand maakt die fout. Dus voortaan Rósmalen a.u.b. (...) ZEGT HET VOORT! Over een half jaar kom ik er op terug of het gelopen heeft." En nu hopen we als Rósmalenaars vurig dat het pleidooi van Luc van Gent helpt. In ieder geval bedanken wij hem hartelijk voor zijn steun aan het Rosmalens belang. Verder wensen wij U (al zijn we daar wat laat mee) prettige kerstdagen en een gelukkig 1999, en natuurlijk veel leesplezier met de vierde *Rosmalla* van 1998.

De redactie van *Rosmalla (Extra)*,
Harry Coppens & Mari van de Ven

In het kort

Ad Hermens bericht ons het volgende: "Als lid van Uw Heemkundekring vind ik het op zijn plaats om U van het volgende op de hoogte te brengen: Zoals het U reeds bekend is bleef in mijn boek *Rosmalen in de vuurlinie 1944-1945* het vliegtuiggedeelte achterwege vanwege de omvang die mijn boek zou krijgen. Het was de bedoeling om dit boekje later te publiceren. Door allerlei omstandigheden kwam het er nog niet van dit boek uit te geven. Het concept was in 1994 al klaar en sindsdien is er nog wat info binnengekomen. Ik ben nu weer bezig om er nog wat aan te 'sleutelen'. Het lijkt mij een goed idee om dit boekje volgend jaar uit te brengen daar het dan 55 jaar geleden is dat we bevrijd werden." Mochten er nog mensen zijn die materiaal voor het boek hebben, dan kunnen zij contact opnemen met Ad Hermens, Brinkweg 6, 5712 GB Someren-Heide. Tel. 0493-470096.

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 februari 1999.

Bij de voorplaat: "Het voorheen Couwaters Clooster, van de hoek, voor aan de grote weg te zien." Ets uit 1804. Coll. Commissie Historie Coudewater.

"Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen" 4

Martien Veekens

In antwoord op het gemeentelijk schrijven (BZ/COM 5859 dd 14 mei 1998) gaven wij op 12 juni 1998 onze mening over het NCWV-ontwerp inzake een dorpswapen voor Rosmalen. De Heemkundekring deed dit door toezending van het artikel Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen 3, zoals dat verscheen in het juninummer van Rosmalla. Tegelijkertijd vroegen wij nogmaals aan het College van B & W over te gaan tot vaststelling van het voormalige, conform ons voorstel gecorrigeerde gemeentewapen van Rosmalen als dorpswapen. Toen we na ruim 15 weken nog geen reactie hadden ontvangen, vroegen wij, door middel van onze brief van 8 oktober 1998, om aan te geven welk vervolgtraject het college voor ogen stond. Tevens maakten wij kenbaar dat wij, na de bevestiging van het door ons voorgesteld dorpswapen, nog een voorstel wensten te doen voor vaststelling van een dorpsvlag, alsmede dat wij betrokken wilden blijven bij het ontwerpen c.q. vaststellen van een nieuw gemeentewapen.

Voorstel Heemkundekring door Gemeentebestuur overgenomen

Op 22 oktober 1998 (BZ/COM 5859/13162) stuurde secretaris drs. P.A.G. Lansbergen, namens burgemeester en wethouders van 's-Hertogenbosch, ons een algemeen schrijven: "In onze vergadering van 20 oktober j.l. hebben wij een voorstel aan de raad vastgesteld met betrekking tot het wapen en de vlag van de gemeente 's-Hertogenbosch. Het voorstel is conform het advies van de door ons ingestelde externe commissie Wapen en Vlag. (...) De raadscommissie Bestuurszaken wordt gevraagd in haar vergadering van 18 januari 1999 over dit voorstel een advies te formuleren aan de gemeenteraad. De commissie zal daarbij ingekomen reacties van derden betrekken. De gemeenteraad zal het voorstel bespreken in zijn vergadering van 28 januari 1999."

In het Raadsvoorstel reg.nr.98.0919 is, in het kader van onze artikelenreeks, met name 3.2 *Aanwijzing dorpswapens* van belang. Dat wij erg blij zijn met hetgeen daar wordt geschreven, behoeft geen nadere uitleg: "(...) De Commissie Wapen en Vlag stelt voor het wapen van de voormalige gemeente Rosmalen enigszins aan te passen. Zowel van de kant van de Noordbrabantse Commissie als van de Heemkundekring Rosmalen is haar een voorstel gedaan om het wapen om historische redenen aan te passen. De Commissie Wapen en Vlag adviseert om het voor-

Dorpswapen Rosmalen.

stel van de Heemkundekring over te nemen. Vanuit het cultuur-historisch besef ligt het ons inziens op zich in de rede om de wapens ongewijzigd te laten. De wijzigingsvoorstellen van de Heemkundekring blijven echter dicht bij het bestaande wapen. Waar vanuit de eigen gemeenschap door een daarvoor geschikte organisatie dit voorstel wordt gedaan, stellen wij u voor daarmee in te stemmen. De omschrijving van het gewijzigde dorpswapen van het stadsdeel Rosmalen luidt als volgt: ZIJNDE VAN LAZUUR, BELADEN MET EEN SCHILDJE VAN ZILVER EN EEN PLOEG VAN GOUD GEPLAATST EN PAL; HET SCHILDJE BELADEN MET EEN VIERBLAD VAN KEEL."

't Is Rosmalen waar ik van houw

't Wit-blauw dè blèf ik trouw

Zoals we in het derde artikel van deze reeks al aangaven, kunnen we vanwege een foutieve blazoenering de door het toenmalige Rosmalense gemeentebestuur in 1966 ingestelde vlag niet meer tot dorpsvlag laten benoemen. Een postuum eerbetoon aan oud-rijksarchivaris mr. J.P.W.A. Smit, door acceptatie van zijn voorstel met vierblad (!), dat in die zestiger jaren werd verworpen, ligt al wat meer voor de hand. De NCWV deed reeds nieuwe voorstellen en ook wij hebben over een ontwerp onze gedachten laten gaan. Een eerste ontwerp bleek (toevallig) aan te sluiten bij het thema voor het komend carnavalsjaar in *Zandhazendurp*, vandaar de speelse tweede regel in de titel van deze paragraaf!

Tijdens de jubileumtentoonstelling van de Heemkundekring Rosmalen (30 en 31 januari 1999) zullen we onze bezoekers de gelegenheid geven om over de wenselijkheid en vormgeving van een dorpsvlag mee te denken. We kunnen ook dan pas met ideeën komen, omdat niet eerder dan op 28 januari 1999 ons dorpswapen kan/zal worden vastgesteld. In een volgende *Rosmalla* hopen we uitvoeriger op dit onderwerp terug te kunnen komen.

Een gemeentevlag voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch

Kan het voorstel voor een dorpsvlag nog even wachten, anders ligt dat bij de vaststelling van een gemeentevlag. Tezamen met de dorpswapens en (mogelijk ook) het gemeentewapen zal die immers op 28 januari 1999 een officiële status krijgen. Zolang er geen zekerheid bestond over ons dorpswapen en wij onbekend bleven met hetgeen de Commissie Wapen en Vlag aan B & W zou gaan voorstellen, konden en wilden wij geen onderbouwd voorstel doen. Nu er een voorstel ligt, zijn wij van mening dat ook Rosmalen zich daarin zal kunnen vinden, wanneer een kleine (maar mogelijk ook voor Bokhoven, Engelen en Empel wezenlijke) wijziging in het voorstel alsnog wordt gerealiseerd.

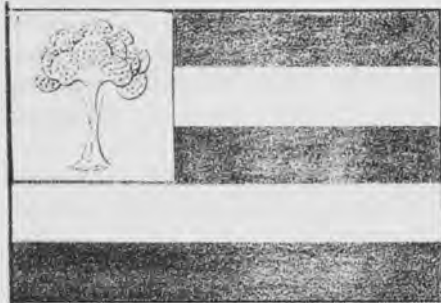
De tekst van het Raadsvoorstel onder 3.3 *Vlag nieuwe gemeente* luidt: "Met betrekking tot de vlag spreekt ons de argumentatie van de commissie zeer aan. Wij zijn met de commissie van oordeel dat het gewenst is dat de gemeente één vlag voert die gebruikt wordt bij alle officiële en feestelijke gebeurtenissen binnen de gemeentegrenzen. Het voorstel gaat uit van vijf banen in de kleuren rood en wit. Daarmee wordt een verbinding gelegd naar het verleden, naar de status van provinciale hoofdstad en naar het gegeven dat de huidige gemeente 's-Hertogenbosch is opgebouwd uit vijf voormalig zelfstandige gemeenten. Ook het gebruik van de bosboom in de vlag past daar goed in. Wij nemen de suggestie van de commissie over om, uitgaande van dit basis-principe, de vormgever te vragen om een aantal ontwerpen te maken, waaruit de raad een definitief ontwerp kiest."

De concept-besluittekst is daarna als volgt geformuleerd: "De gemeenteraad (...) besluit (...) 3. Een aantal ontwerpen voor een vlag te laten maken op basis van 5 banen in de kleuren rood en wit met in de broektop een gele bosboom op een zwart kanton."

Het voorstel van B & W toont grote overeenkomsten met het voorstel dat oud-gemeente- en rijksarchivaris dr. L.P.L. Pirenne in 1955 reeds heeft gedaan. In haar rapport van maart 1989 heeft de NCWV getracht het Pirenne-voorstel alsnog te doen accepteren, echter ook toen tevergeefs. De blazoenering luidde toen: ZEVEN EVEN HOGE BANEN VAN ACHTEREENVOLGENS ROOD EN WIT; AAN DE BROEKTOP EEN ZWART VIERKANT MET EEN HOOGTE VAN VIER BANEN WAARIN EEN GELE BOOM, TER HOOGTE VAN 2/5 VAN DE VLAGHOOGTE.

Nu is in het nieuwe vlagvoorstel van TREE AND STRIPES het willekeurig aantal van zeven banen teruggebracht tot vijf, ter symbolisering van de gemeentedelen Den Bosch, Rosmalen, Empel, Engelen en Bokhoven. Een acceptabele toevalligheid (naast de toevalligheid dat rood en wit ook de kleuren zijn van het Maasland waartoe Empel en Rosmalen in het verleden behoorden), die wij toch nog graag wat eigenlijker en dus met een niet-toevallig accent zouden willen verrijken:

VERVANG DE KLEUR ZWART IN HET KANTON DOOR DE KLEUR BLAUW!

Gemeentevlag 's-Hertogenbosch.

Zowel Bokhoven, Engelen, Empel als Rosmalen voerden in hun voormalige gemeentewapens immers de rijkskleuren goud (geel) op lazuur (blauw). Als meest sprekend element werd de bosboom, een lindeboom als symbool voor eenheid, vrijheid, bescherming en rechtvaardigheid, zonder kleur afgebeeld op de oudste zegelafdrukken van de Hertogstad. Afgebeeld in de voormalige 'dorpskleuren' geel (goud) op blauw

(lazuur), zou hij op een eveneens bijzonder symbolische wijze Bossche solidariteitszin kunnen tonen met die gemeentedelen die hun naam niet in de nieuwe gemeen-

tenaam mochten terugzien en die hun wapensymbolen tot historie moesten maken. Dit is tevens in overeenstemming met hetgeen oud-gemeente- en rijksarchivaris L. Pirenne, namens de adviescommissie van Brabants Heem, laat stellen in het Brabants Dagblad van 22 april 1997: "De commissie vond dat de kleuren van de verschillende wapens wel kunnen worden verwerkt in een nieuwe, officiële en kleurige vlag van de gemeente Den Bosch" (Sic! Bedoeld wordt: 's-Hertogenbosch. Den Bosch is immers slechts een onderdeel van de nieuwe gemeente! MV). Tenslotte mag nog worden opgemerkt, dat ook het fraaie (tijdgebonden) logo van 's-Hertogenbosch is uitgevoerd in de kleuren lazuur en goud... Een gecorrigeerd voorstel voor een blazoening van de nieuwe gemeentevlag luidt derhalve: VIJF EVENHOGE BANEN VAN ACHTEREENVOLGENS ROOD EN WIT; AAN DE BROEKTOP EEN BLAUW KANTON MET EEN HOOGTE VAN DRIE BANEN WAARIN EEN GELE LINDEBOOM TER HOOGTE VAN 2/5 VAN DE VLAGHOOGTE.

Een gemeentewapen voor de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch

Evenals de politieke partij Rosmalens Belang en de Heemkundekring Rosmalen hebben een aantal (al dan niet prominente) personen uit Den Bosch en Rosmalen laten weten dat zij niet wensen te accepteren dat het voorstel van het Gemeentebestuur inzake het gemeentewapen, zoals dat op 18 januari 1999 aan de raadscommissie Bestuurszaken wordt voorgelegd, bij een gemeenteraadsbesluit op 28 januari 1999 zou kunnen worden vastgesteld.

Belangrijkste beweegredenen hiervoor is het feit dat uit het rapport, zoals dat werd samengesteld door de Commissie Wapen en Vlag, ondersteund door het Gemeentebestuur, op geen enkele wijze blijkt dat ook maar het geringste onderzoek zou zijn verricht naar een mogelijkheid om de herkenbaarheid van Rosmalen (waarom toch alles was begonnen) gestalte te geven. De krantenartikelen kopten *Den Bosch heeft weer kans laten liggen* en *Het is Den Bosch voor en Den Bosch na*. Was aan de Commissie niet gevraagd om een gedegen benadering en om zich in te leven "in de lokale argumenten die bij de uiteindelijke keuze een rol kunnen spelen" en in de vraag "hoe daaraan recht gedaan kan worden"? Had Rosmalens Belang deze Commissie niet het voordeel van de twijfel gegeven? Opnieuw werd geen rekening gehouden met de gevoelens in Rosmalen die al hadden geleid tot de oprichting van een vereniging als *Zuinig op Rosmalen*.

Mr. O. Schutte van de Hoge Raad van Adel, sprekend over het vervallen Bossche wapen, zegt: "Veranderingen moeten kunnen. In het verleden zijn wapens vaak genoeg aangepast. Heraldiek is iets levends." (*B.D.*, 29-3-1977). Ook aan de titel van de *Gastopinie* van dr. L. Pirenne 'Wapen is geschiedenisboek in miniatuur' (*B.D.*, 4-11-1998) mag in dit kader een bijzondere betekenis worden gegeven. Immers, waar in den lande was ooit eerder een gemeenschap van bijna 30 duizend inwoners 'tot een huwelijk gedwongen'? Het *Rosmalen-effect* zal nooit meer kunnen worden uitgewist; het is een gebeurtenis die in de geschiedenisboeken zal blijven voortbe-

staan. Dat dit feit daarom ook in de geschiedenis van het nieuwe wapen zichtbaar zal en moet zijn, is welhaast een vanzelfsprekendheid.

Als lid van de *Rosmalense stootgroep* (een aardig bedenkfel van Pirenne) alsmede van de *Werkgroep Ondersteuning Genealogie en Heraldiek* van de Heemkundekring Rosmalen heeft schrijver dezes een drietal alternatieve gemeentewapens ontworpen. Bij alle drie wordt aan het *Rosmalens vierblad* een plaats gegeven in het schildhoofd, waarbij het middeleeuwse wapen van het voormalige 's-Hertogenbosch steeds zeer respectvol is benaderd. De presentatie daarvan gebeurt door middel van een onderbouwd alternatief rapport, dat rond de jaarwisseling wordt aangeboden. Dat daarna opnieuw de weg via de Hoge Raad van Adel zal moeten worden bewandeld, mag voor een uiteindelijk goed verantwoord en algemeen geaccepteerd wapen geen probleem zijn.

Dat we in de wapenvoorstellen enkel uitgaan van een samenvoeging van Rosmalen met Den Bosch, wordt ondermeer gemotiveerd door hetgeen mr. O. Schutte van de Hoge Raad van Adel, in de brief no.98/34 van 30 januari 1998, stelt: "Het is over het algemeen niet gebruikelijk om ook de wapens van vroegere gemeenten, die tot het rechtsgebied van een nieuwe gemeente hebben behoord, in de overwegingen te betrekken en ik zou dit ook in Uw geval, ten aanzien van de drie in 1972 geannexeerde gemeenten Engelen, Empel en Bokhoven, niet willen aanbevelen."

Tenslotte

De Gemeenteraad van 's-Hertogenbosch dient te worden verzocht om in januari 1999 uitsluitend over te gaan tot vaststelling van dorpswapens (waartoe ook het 'stadswapen' voor Den Bosch?) en gemeentevlag. De vaststelling van een gemeentewapen dient voorlopig te worden opgeschort, totdat een (h)erkenning gevend voorstel voor de gemeenschap Rosmalen ter tafel is gebracht, waarvan ook wij dan kunnen zeggen:

ROSMALEN MAG TROTS ZIJN OP ZIJN WAPEN!

De onmisbare mest en zijn problemen

Harry Coppens

Mest zit de dag van vandaag in het verdomboekje. Er zit een luchtje aan. Hij staat in een kwade reuk. Nou heeft hij naar mijn weten nooit op de lijst gestaan van welriekende stoffen en kwam gier tot op heden ook niet voor in de rubriek reukwater, maar toch heeft mest in het verleden weinig stof doen opwaaien. Nu is mest niet alleen vandaag een probleem. In de voorafgaande eeuwen en begin deze eeuw was mest eveneens een probleem, alleen had men toen een tekort en thans een teveel.

Mestoverschotten en mestquota waren onbekende begrippen voor de boer van wel-
eer, toen mestproductie en mestgebruik op het gemengde bedrijf op elkaar waren
afgestemd. Bij het gemengde bedrijf, zoals dit op de arme zandgronden in die jaren
noodzakelijkerwijs werd uitgeoefend, zou men in dezen van een kringloop kunnen
spreken. Als de boer meer teelde, had hij meer voer en kon hij meer vee houden;
had hij meer vee, dan had hij meer mest en kon hij meer telen. Mest maken was
het hele jaar door, zomer en winter, belangrijk, want kunstmest is pas van latere
datum.

Gedurende de winter bleef het vee op stal. Met groenvoer, tot zolang de vorst dit
mogelijk maakte, bieten, *pisknollekes*, hooi en haverstro werd het vee gevoerd. Het
niet bruikbare restant werd omgezet in vaste en vloeibare mest, die gedeponeerd
werd in de *zoei*, zoals men de stortplaats noemde die deel uitmaakte van de potstal.
Door deze nu te vermengen met *strauwsel* (strooisel) en stoffen die met de *krabzes-
sie* uit sloten, walkanten, onder heggen en uit bossen werden gehaald, verkreeg
men stalmest. En om de koeien een droge ligplaats te geven werd dit strauwsel da-
gelijks ververst. Meestal bestond dat uit roggestro, waarbij enkele gerven stro, met
behulp van een snijselbak, tot kleinere proporties werden gesneden. Het oude
strauwsel verdween dan op de mesthoop achter de koeien, waar ook blad en afge-
storven onkruid hun laatste rustplaats hadden gevonden.

Maar ook in de zomer stond het vee, uit het oogpunt van mestwinning, het groot-
ste deel van de dag op stal. Na in de ochtend gemolken te zijn gingen de koeien
naar buiten, waar het tafeltje meer of minder, afhankelijk van de kwaliteit en het
gunstige of ongunstige verloop van het jaargetijde, gedekt stond. Rond de middag
werd het vee weer op stal gezet en na een paar uur ging het weer naar buiten. Het
maken van mest moest dus ook in de zomer doorgaan. In die periode vermengde
men op sommige plaatsen grasplaggen met ander strooisel. Die grasplag was een
deel van de bovenlaag van een weiland, die er met een vlaghak werd afgehaald.
Het was eigenlijk van de gekke dat, wat er ook gebeurde, de teelaarde en de wei-
deplaggen, het beste deel van zowel akker als de bovenlaag van een weiland, die
het rijkst zijn aan humus en voedingsstoffen en waar ook de belangrijke aërobe
bacteriën leven, op de ene plaats werden weggehaald om later als mest weer naar
een ander perceel getransporteerd te worden. Zover mij bekend waren ze in Ros-
malen in deze slimmer en kwam dit hier niet voor.

Je kunt begrijpen dat die mesthoop, die pas tegen het voorjaar kon worden uitge-
reden, intussen danig was opgehoogd. Nu was dat uitrijden na de winterperiode
een heel karwei, want die mestlaag was zeker een meter dik en zeer compact, zo-
dat hij niet zomaar met een riek kon worden uitgeladen. Met behulp van een mest-
stik werd hij daarom eerst in kleinere stukjes verdeeld en daarna met de riek op
de *erdkar* gegooid. Ook voor het paard, dat de volgeladen kar uit de potstal moest
trekken, waarbij je niet moet vergeten dat de ondergrond van deze mestlaag soms
meer dan 1 meter lager lag dan de begane grond, was het poot aan spelen. Vanuit
de potstal groef men dan ook dikwijls diepe voren tot enkele meters buiten op het
erf, omdat het anders bijna onmogelijk was de kar met mest naar buiten te trek-

KRABZEIS

VLAGHAK

MESTSTIK

MESTHAAK

ken. Deze stalmest werd hierna naar het land gereden en met de mesthaak werden op gelijke afstanden mesthoopjes afgetrokken, die dan weer met de riek gelijkelijk over het land werden uitgestrooid (mestbreken) en tenslotte omgeploegd.

Zoals eerder vermeld, was er eind vorige eeuw en begin deze eeuw evenwicht tussen mestproductie en -gebruik. Met de komst van de kunstmest (de eerste kunstmest, *perugvano*, versteende vogelmest uit Peru en Chili, kwam rond 1880, zij het mondjesmaat, op de markt) was men niet langer alleen maar afhankelijk van de stalmest. We kennen intussen de kwalijke gevolgen van dit

teveel aan kunstmest. Met het plan-Mansholt van 1956 werd de schaalvergroting in de landbouw ingeluid Er kwam een einde aan de intensieve landbouw van de gezinsbedrijven, en door de mechanisatie was er onvoldoende werk voor de tot dat moment onmisbare boerenzonen, die echter weer werk vonden in de sterk opkomende industrie. Vele kleine bedrijven van deze keuterboertjes stopten, omdat men te weinig grond had om die dure landbouwmachines rendabel te maken, en ze gingen op in grotere. Andere keuterboeren bouwden echter op een klein stukje grond grote stallen, die volgepropt werden met varkens of kippen. Hiermee verscheen de bio-industrie ten tonele, waarmee zich in de daarop volgende jaren het mestprobleem aandiende. Men wist zich geen raad met de mestoverschotten, die het bestaande evenwicht tussen mestproductie en -gebruik verstoorden, waardoor een aanslag werd gepleegd op het milieu. De uitstoot van ammoniak en het teveel aan fosfaten en nitraten bedreigen ieder op hun eigen manier het milieu. Dit aantasten van het milieu wordt echter door velen maar al te gemakkelijk de boeren in hun klompen geschoven, alsof zij alleen milieuvuilers zijn. De doorsnee-burger heeft totaal geen weet van wat er de laatste jaren op het gebied van bestrijdingsmiddelen, beperking van meststoffen alsmede een diervriendelijker behandeling is gebeurd en verbeterd, dikwijls gepaard gaande met grote investeringen.

Dankzij allerlei maatregelen die de agrarische sector de laatste jaren heeft genomen, ruikt (stinkt) het tegenwoordig minder naar mest op het platteland. Men mag o.a. dierlijke mest niet meer uitrijden in bepaalde jaargetijden, maar deze moet dan met injecteermachines direct in de grond worden gespoten. Daardoor komt er 40% minder ammoniak vrij en wordt de stikstof in de mest beter benut, zodat de boer minder kunstmest hoeft te gebruiken. De vrijkomende ammoniak uit de mest is schadelijk voor het milieu, zij het dat dit weer afhankelijk is van de hoeveelheid. Tegenwoordig kent men een systeem dat gebruikt wordt om op stallen het vrijkomen van ammoniak te verminderen. Deze emissiearme stallen zijn er intussen voor de gehele agrarische sector. Bij nieuwbouw en ook bij renovatie is dit systeem inmiddels verplicht. Ook met het afvalwater, dat verontreinigd kan zijn, gaat men zorgvuldiger om. Het wordt dikwijls al deels gezuiverd voordat het in het riool wordt geloosd. Ook de pluimveehouder, die de laatste jaren nogal wat kritiek te verduren heeft gehad van de dierenbescherming, besteedt veel aandacht aan goede levensomstandigheden van zijn dieren, waarvan hij zelf ook profiteert, daar alleen een kip die zich lekker voelt, maximaal produceert.

Jammer is het natuurlijk dat het landschap wordt ontsierd door de boven alles uittorende silo's. Behalve de silo's waarin het veevoer wordt opgeslagen, zijn er de laatste tijd steeds meer mestsilo's om de drijfmest op te slaan. Wel geldt hiervoor al enige tijd een afdekplicht, teneinde de verdamping van de ammoniak tegen te gaan, zodat er minder stank is en er geen regenwater, dat het volume van de silo nadelig beïnvloedt, bij de mest komt. In steeds meer kassen maakt men momenteel gebruik van kunstgrond, die bestaat uit matten van steenwol, waardoor geen grondontsmetting meer nodig is en het gietwater meerdere keren gebruikt kan worden. Bovendien is de opbrengst van de meeste planten hoger.

Natuurlijk zijn er, zoals in iedere sector, boeren die er met de pet naar gooien, maar dat zijn dan de uitzonderingen die de regel bevestigen. Ondanks het feit dat er in de agrarische sector op vele manieren wordt gewerkt om milieuvriendelijk te produceren, is het probleem zeker niet opgelost en zal er, tot dit euvel verholpen is, nog veel vervuild water naar zee stromen.

And so this is Christmas

In een boekje met als titel Het jaar door staan gedichten die betrekking hebben op de maanden van het jaar. Voor de maand december is een gedicht over Kerstmis wel op zijn plaats en door zijn actualiteit zeker het overwegen waard. (H.Coppens)

Kerstmis is wit:

Sneeuw op de daken,
Kaarsen in de kerk.
Gele en bruine hongergezichten in Azië,
Zwijgend marcherend
Tegen de dictatuur:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is zwart:

De derde koning uit het Oosten,
De vuile gastarbeider,
De armoe in de sloppenbuurt,
De nacht met de grote sterren,
"Vrede op aarde".

Kerstmis is muziek:

LP's in de warenhuizen,
Een orgel met Gregoriaanse pijpen,
Silent Night, Holy Night,
Bittere taal
In de Palestijnse vluchtelingenkampen,
Soldaten waken en dromen:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is oud:

Slapen in de metro,
Drinken om te vergeten,
Moeder met kind, wie wil vader zijn?
Een rijke tafel met teveel eten,
Nodig een eenzame uit,
Verdwijnen in een kille cel:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is feest,

Laat opblijven rond de kerstshow,
Een schitterende den,
Een handvol rijst voor de hele dag,
De moed der wanhoop in Guatemala:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is rood:

Bloed in de verloskamer,
Zij baarde haar eerstgeboren zoon.
Vuur in Beiroet, vlaggen in Warschau,
De bolle wangen van het kerstmantje,
Happy Christmas doet gouden zaken:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is een sprookje:

Een wonderlijk gebeuren,
Aanschuiven aan het stempellokaal,
Mensen van goede wil,
Onderhandelen met wapens in Genève,
Lachende beeldjes in de stal:
"Vrede op aarde".

Kerstmis is God in deze wereld:

Een weerloos kindje,
Voor hongerigen en feestvarkens,
Veroveraars en vluchtelingen,
Sloppenmensen en grootgrondbezitters,
Carrièrejagers en oorlogsmachines,
Kleinen en groten,
Temidden van veel onvrede,
Als kans voor: "Vrede op aarde".

Kinderliedjes 21

135. Hollebollewagen

Heb je niet gehoord
Van die hollebollewagen,
Waar die hollebolle Gijs op zat?
Hij kan schrokken
Grote brokken,
Een koe en een kalf
En een heel paard half,
Een os en een stier
En zeven tonnen bier,
En een schuit met schapen,
En nog kon Gijs van de honger niet slapen.

136. De pruimeboom

Jantje zag eens pruimen hangen,
O! Als eieren zo groot.
't Scheen, dat Jantje wou gaan plukken,
Schoon zijn vader 't hem verbood.
"Hier is", zei hij, "noch mijn vader
Noch de tuinman, die het ziet;
Aan een boom zo vol geladen,
Mist men vijf, zes pruimen niet.
Maar ik wil gehoorzaam wezen,
En niet plukken: ik loop heen.
Zou ik, om een handvol pruimen
Ongehoorzaam wezen? Neen."
Voort ging Jantje, maar zijn vader
Die hem stil beluisterd had,
Kwam hem in het lopen tegen,
Vooraan op het middenpad.
"Kom, mijn Jantje!" zei de vader,
"Kom, mijn kleine hardedief!
Nu zal ik u pruimen plukken,
Nu heeft vader Jantje lief."
Daarop ging Papa aan 't schudden,
Jantje raapte schielijk op;
Jantje kreeg zijn hoed vol pruimen
En liep heen op een galop.

137. Van een berg

Als heel die berg van boter was

En heel het dal van grutjes
En een zonnestraaltje kwam eraan,
Wat zou die boter smelten gaan!
En heerlijk in de grutjes lopen!
Ik wil ze voor geen geld verkopen.
Komt kinderen!
Komt! hoezee, hoezee!
Maar brengt een flinke lepel mee.

138. Het gebroken glas

Cornelis had een glas gebroken,
Voor aan de straat;
Schoon hij de stukken had verstoken,
Hij wist geen raad.
Hij had een afschrik van het liegen,
Wijl God het ziet;
En zou hij nu mama bedriegen,
Dat kon hij niet.
Hij stond onthutseld en bewogen;
De moeder komt;
Zij ziet de tranen in zijn ogen:
Hij scheen verstomd.
"Heeft Keesje," zei ze, "wat bedreven?
Wat scheelt er aan?"
"k Heb," zei hij, "moederlief! Zo even
Weer kwaad gedaan.
Terwijl ik bezig was met paletten
Bij 't venster was,
Vloog mijn volan, door 't fors raketten,
Daar in het glas,
Maar als uw Keesje 't van zijn leven
Niet weder doet,
Dan wilt gij 't immers hem vergeven,
Gij zijt zo goed!"
"Kom, Keesje lief, houd op met krijten,"
Zei moeder toen,
"k Wil u die misslag niet verwijten."
Hij kreeg een zoen.
Die altoos wil de waarheid spreken,
Wordt wel beloond.
Die leugens zoekt voor zijn gebreken,
Wordt nooit verschoond.

139. Mop en mopje

Toen onze mop een mopje was,
Was 't aardig om te zien;
Nu bromt hij alle dagen
En bijt nog bovendien:
Waf, woef, waf, woef!

Je bent een heel bedorven dier!
Eerst nam je, wat ik bood;
Nu wil je lekk're beetjes
En lust niet eens meer brood:
Waf, woef, waf, woef!

De mop zei hierop tot de knaap:
"Hoe dwaas praat jij daar toch!
Had jij me niet bedorven,
'k Was een lief mopje nog:
Waf, woef, waf, woef!

140. Het partijtje

Vier muisjes op een rijtje,
Die gaven een partijtje.
Ze droegen hoge boortjes
Tot aan hun spitse oortjes.
En grijze jasjes, net en fijn,
Daaronder vestjes van satijn.

Toen deden ze een dansje,
En één, een vrolijk Fransje,
Flood lustig op een strootje,
En nam zijn maats in 't ootje.
De muisjes hadden grote pret,
En wilden lang nog niet naar bed.

Ze huurden eerst een zaaltje,
En hielden toen een maaltje.
Van kaas en bootram-korstjes,
Ook kleine vette worstjes.
En tot dessert een vleespastei,
Dat was dus wel een smulpartij.

Daar plotseling door een kiertje
Zag poes naar het pleziertje.
Wat schrikten toen de muisjes!
Ze holden naar hun huisjes
En lieten alles in de steek,
Alleen, omdat de poes naar hen keek.

141. Ju,ju,paardje.

Ju,ju,paardje,
Met je vlassen staartje,
Met je ruige pootje
Spring eens over 't slootje,
Van het slootje in het riet
Dat doet kindjes paardje niet.

142. Fopliedje.

Toen ik eenmaal in zeven dagen
De hele wereld rond wou jagen,
Toen vond ik nergens nog een paard
Maar wel een ezel zonder staart.

Toen kwam ik in het land van Hoorn,
Daar zat een vogel op een toren
Te vissen, ja, je raadt het nooit hoe!
Te vissen met een molenroe.

Hij ving daar allerhande dieren,
Die zomaar door het luchtruim zwieren:
Een ekster en een kakatoe
En zelfs een dikke, vette koe!

Een ezel was zijn polsstokdrager,
Maar och, wat was dat beestje mager!
Zijn botten staken uit het vel,
Hij lustte niets dan Chocomel.

Toen kwam ik in het land van Assen,
Daar droegen de vogels winterjassen
En zongen liedjes in 't Latijn
Zou dat geen dikke leugen zijn!

Voor U gehoord 16

Harry Coppens

- Ook al ken je je eigen dialect (en voor je moedertaal hoeft niemand zich te schamen), dan nog blijft het dikwijls moeilijk om te achterhalen wat er precies staat.

En heel moeilijk wordt het als de woordjes aan elkaar worden geschreven. Het beste kun je in zo'n geval langzaam en hardop lezen. Probeer deze maar eens te ontcijferen: 1. 'kwòtjetdin; 2. 'kwò'kwieswè'kwò; 3. 'kwòtjoewokkisviet; 4. 'khebberinne; 5 wefferinne; 6 vròkoewiets.

- *Toen ze gegeete hà, zin ze teege heuren Hannes: "Ik ben zò meug, ik gò naor bed." "Wè?" zinniej, "en ge het vanmiddeg òk al op een oor geleege." "Dè's waor," zin ze, "mar gè het men òk lang wakker gehaauwe en nou gò'k, want ik kan nog wel slaope op 'n eegt mee de taand ummoog.*

- *De volgende aforismen zijn van Cornelis Verhoeven: * Ik zal nederig bekennen: ik ben te verwaand om ijdel te zijn. * Wie zich wegcijfert, wordt tenslotte een nul. * Hoe minder iemand weegt, des te sneller kan hij stijgen. * Wie zich jong voelt begint al ouder te worden. * Niets is zo tijdelijk als het eeuwig vrouwelijke. * Als je echt goed wilt zien hoe een mug er uitziet, moet je er een olifant van maken.*

- *Vruger, de meeste mensen waren toen nog boer, hadde aon oew geloof oew haand vol. De koeij melke, de groep utkruije, de koeij straauwe, oew goeij kleere ònskiete en naor de kerk, weer of gin weer. Mis met preek. Meer preek dan Mis. Dan gaauw eefkes naor de kruidenier. En dan weer naor de leste Mis. Nò de leste Mis gingen de manne dik naor de herberg: d'n doel, biljerte of kaarte. De vrouwe ginge naor huis. 's Middags weer naor het lof en de manne ginge dan naor de Familie en de vrouwe naor de Congregatie. Dan weer naor huis um de koeije te voeijere en te melke. Vur dè ge naor bed ging nog 'n bordje mulkepap en het Rozenhoedje. Dan kunde òk wel begrè:pe detter in diejen ted onder de preek de ooge dicht viele en zo eefkes tot rust kwaame.*

- *Het buskruit heettiej niej uitgevonde en essiej 't hà moette doen, dan zotter nooit van gekomme zen. Hij is niej wijer gekomme dan de vierde klas. Hij heurde zogezeed niej bè de genietroepe. Dorus d'n Os, zo essiej genoemd wier, waar in alles sloom en langzaam. In het raauwer werk, dè niej zo naauw naor ted luistert, werkte hij wel af wetter afgewerkt moes worre, mar avvecere waar d'r niej bè. "Ge kunter niej mee vuruit", zegge ze in 't durrep, "t kumt bè hum zo langzaam en bè unne os de romme."*

- *De vurrige week is er bè Tieske d'n Braauwer 'ne klène geborre. Um dettiej al drie dochters hà, waar iej mar wè bleij dettiej nò vier keer onzette, zo essiej zellef zin, 'ne stamhauwer hà gekreege. De familie en de buurt komme in zo'n geval mi de krommen errem um 't kiendje te bekèke. Toen de buurvrouw de klène bekeeke hà, zin ze dettiej es twi druppels wotter op z'n vodder liek. De zuster van Tieskes zin: "Des niej zo erreg, essiej mar gezond is." Daor wier smaakeluk um gelaache. De moeder van Tieske, diej òk blij waar dè't un jungske waar, viet 't nogal nuchter op en zin: "Och, hij hà wè mooier ut kunne valle, dè wel, mar ze zegge alted: Lelluk in de luiier, mooi in de sluiier." Een uitdrukking die in dezen ook wel werd gebruikt werd, luidde: "Lelijk in 't bedje, mooi in het jaquetje".*

- *Es jungske waar 't al hil gaauw te merke dettiej zunne kès niej van z'n brood liet eete. Hij dèlde alted de lakes ut, mar dan wel zo natuurluk en vanzelfsprekend, dè de*

aander gèire mee hum te doen hàn. En op den dag van vandaag is dè nog zo. Hij weet wettiej wil en ge kunt er op aon. Essiej in z'n recht stù, duuttiej wetter gedaon mòt worre en gù zeker niej trug staon. Gin wonder dè ze van hum zegge: "Hij gù van de uurste blènde daos niej bieze."

- 't Hatter links en rechts nogal gespanne mee de leste sturm. De tv-mast van Driekske, onze buurman, waar òk geknakt. Hij hà nog wel bild, mar 't liek meer op 'n sneeuw-bui. Nou zòtter bè ons in 't durrep centraal antenne worre aongeleed. Mar Driekske nam aon dè dè nog wel eefkes zò kunne dure. 'ne Nèije waar weggegooid geld. Zunne zoon kende iemes die d'n aauwe mast wel kon opkalefater vur wennig geld. Mar nò drie weeke waar iej nog steeds niej geweest en hij hà ondertussen vort centraal antenne, toen dieje kennis van zunne zoon kwaam aongereeye um de mast te komme reparere. "Ik heb oew nou niej mèr noddig," zin Driekske, "we worre vort centraal bediend. Ge komt mee de gest es de mik al in de oven is." (Daags nò de mert, net es Jan mee z'n eksters, es mosterd na de maaltijd).

- In het Brabants Dagblad van zaterdag 12 september jl. stond vermeld dat de heer Thieu Sijbers vrij onverwacht is overleden. Hij is geboren te Nijnsel en kende de *Brabantse mens* en het Brabantse leven als geen ander. In *Achterum binne* vindt U een hele verzameling van zijn volksdichten, die hier duidelijk blijk van geven. De overlijdensadvertentie begint met:

Es ge in die taol vuult trille
Iet van oewen éigen aord,

Kan-de hòst nie anders wille,
Dan dè zoiet blijft bewaard.

In *Achterum binne* heeft hij een mooi gedicht geschreven over den hòst met als titel *Wòrum?* Hij noemt het een soort ziekte van onze jachtige tijd. Toon Hermans spreekt in dezen van het tijdperk van Vrouw Holle.

't Stò toch zo vlot in deez' jachtige tij
Um oew eige te spoeie: dan hurd'r vort bij
Dan ben-d'unne mens,
Die 't léve intens
Wil belève, zo-ès ze dè zegge...

Ge rent en ge jakkert elk aander opzij,
Want litter iet vur oe, dè moet-e vurbij,
Hoe harder vuruit,
Hoe erder de buit
In den bùil, en dè wil hel wè zegge...

Ge sjeest oe in't zweet, want vort moet-e, vort!
Nog harder, nog harder, de ure zijn kort,
Vuruit mi geweld,
Want tijd is toch geld
En geluk, zo-ès ze dè zegge...

De rust is aauw roest, 'n kiep zonder leg...
Jao doe-de gè kalmkes, dan bende gè weg,
Dan tel-de, o wee,
Nie langer mer mee
In de wereld, zo-ès ze dè zegge...

De ennigste vraag, die-t-er roost dur 'we kop,
Is nie wè ge doet, mer: Wè livver 't op?
Niks is er dè telt
Es rinkelend geld
En dè stinkt nie, zo-ès ze dè zegge...

En hedde veul geld en veul roem naogeaogd,
En gevange wellicht: dan ben-de geslaogd,
Es zaakelijk mens
Hèdd'oew daoge intens
Geplukt, zo ès ze dè zegge...

Jao, ès ge zo denkt, dan bende gè'r ôn,
Noit hedde de zin van 't lève verstôn,
Gè ploetert mer hinne,
Gè mankeert iet vanbinne,
Veul meer is dor nie op te zegge...

Den hôst en den heb, de karwats van veuls lève
Die kan oe noch heil, noch tevrejenheid gève,
Want 't weez'lijk festijn
Van geluk is 't "zijn"
Nie 't "hebbe", um 't zuiver te zegge...

Neomisten in Rosmalen 7: Karel van Eijk, 1964

Henk de Werd

In 1964 mocht de nog zeer jonge Laurentiusparochie in Rosmalen, opgericht in 1961, zijn eerste neomist begroeten. Karel van Eijk, wonende aan de Graafsebaan 41, pater van de Heilige Harten, was tot priester gewijd en zou in zijn woonplaats Rosmalen zijn eerste mis opdragen. Het adres Graafsebaan 41 behoorde tot 1961 tot de parochie Hintham. Bij de oprichting van de Laurentiusparochie werd het gedeelte Graafsebaan tot aan het viaduct van de A2 van de Anna-Hintham afgescheiden en aan de nieuwe parochie in de Molenhoek toebedeeld. Karel van Eijk 'behoorde' daarom min of meer aan twee parochies toe. Daarom werd besloten dat hij in beide parochies als neomist zou aantreden.

Het Brabants Dagblad van 28 maart 1964 schreef: "Op de Eerste Paasdag zal pater Karel van Eijk van de paters van de H.H. Harten om 10 u. zijn eerste plechtige H. Mis celebreren in de kerk van de H. Laurentius aan de Gele Hoeve. Hedenmiddag om 4 uur zal de neomist, die 22 februari j.l. in het klooster te Valkenburg tot priester is gewijd en van daar Rosmalen zal bereiken, op de Graafsebaan bij van Rossum door de drumband van Hintham worden afgehaald en naar de ouderlijke woning, Graafsebaan 41 worden geleid. (De familie van Rossum woonde destijds aan de Graafsebaan 1, vanuit Hintham gezien het eerste huis na het viaduct, op de kruising Graafsebaan/Industriestraat. HdW)

Morgen om half 10 zal pater Van Eijk in een stoet, die geformeerd zal zijn uit een aantal bruidjes, de Rosmalense harmonie en twintig auto's een feestelijke tocht naar de Laurentiuskerk maken. Na de H. Mis zal hij thuis de huldiging van Rosmalen en ongetwijfeld ook die van Hintham, waar hij 13 jaar lang heeft gewoond, in ontvangst nemen. Omdat pater Van Eijk zo lang parochiaan is geweest van de parochie der H. Anna te Hintham zal hij daar op 2e Paasdag om half 12 een plechtige H. Mis celebreren. Ook dan zal de drumband acte de présence geven. Aan de bewoners van de wijk wordt verzocht de vlaggen uit te steken."

Het Brabants Dagblad van dinsdag 31 maart 1964 geeft een uitgebreid verslag van drie dagen feest rond de neomist Karel van Eijk, onder de titel *Heel Rosmalen leefde mee met de neomist*. "Met het afhalen van de neomist Karel van Eijk, zaterdagmiddag, aan de grens van Hintham-Rosmalen begonnen de feestelijkheden ter ge-

legenheid van de viering van zijn eerste plechtige H. Mis, feestelijkheden die in feite drie dagen hebben geduurd. Voorafgegaan door de drumband van de Jeugdcentrale te Hintham en vergezeld door ondermeer de leden van het erecomité en feestcomité begaf de eerwaarde pater, die onlangs te Valkenburg tot priester werd gewijd, zich naar de stijlvol versierde ouderlijke woning aan de Graafsebaan. Buurtgenoten zorgden voor een feestelijke entourage door van hun huizen de vlaggen uit te steken. Deze buurtgenoten hadden zich overigens ook op andere wijze niet onbetuigd gelaten. Zo hadden 20 van hen gedurende 2 dagen hun auto ter beschikking gesteld. Het was dan ook een imposant gezicht, de stoet die de neomist op de Eerste Paasdag naar de parochiekerk van de H. Laurentius bracht. Harmonie St.

In 1978 werd deze foto gemaakt van de *Drumband Hintham* voor villa Zuiderbosch, tegenwoordig Wijnhandel Verlinden, te Hintham. Coll. Henk de Werd.

Cecilia, talrijke bruidjes en vele auto's met familie en kennissen. Om 10 uur dan droeg de jonge priester met assistentie van twee confraters zijn eerste H. Mis op. Pastoor Verstegen hield een indrukwekkende feestpredikatie. 'Ik ben bijzonder gelukkig dat wij in onze jonge parochie nu reeds een neomist hebben', aldus de predikant, die vervolgens de neomist en de talrijke familieleden gelukwensde. Het werkcomité onder voorzitterschap van de heer W. Bekker, had veel eer van zijn werk. Zowel in de kerk als daarbuiten was de organisatie voortreffelijk. Na de H. Mis om 12 uur werd pater Van Eijk te zijnen huize op feestelijke wijze gehuldigd. Dank zij de royale financiële bijdrage van de parochianen van de H. Laurentius en de H. Anna en van de buurtgenoten van de neomist kon hem een televisietoestel worden aangeboden, dat uiteraard een plaats zal krijgen in het klooster waar pater van Eijk voorlopig verblijft. De heer J. Vugs, penningmeester van het werkcomité, bood met toepasselijke woorden de neomist het cadeau aan. Van de familieleden

kreeg hij een rijwiel. Tijdens de in de middaguren gehouden receptie kwamen zeer velen hun gelukwensen, meestal vergezeld van geschenken, aanbieden. Wij troffen er onder meer de geestelijkheid van de parochies H. Anna en Laurentius, overste Bekker, kolonel Oor en adjudant Valk van de rijkspolitie, een afvaardiging van de bond St. Michaël en leden van het erecomité. Op Tweede Paasdag werden de feestelijkheden voortgezet. Om 11 uur werd de neomist opnieuw met bruidjes en met de drumband van de Hinthamse Jeugdcentrale naar de parochiekerk van de H. Anna in Hintham vergezeld, waar door hem om half twaalf eveneens met assistentie een plechtige H. Mis werd gecelebreerd.

Pater Van Eijk behoorde jarenlang tot de parochie van de H. Anna. Hier werd door pastoor De Leijer de feestpredikatie gehouden. 'Ik vind het jammer dat onze parochie is gesplitst', aldus pastoor De Leijer, 'want ik had bijzonder graag gezien dat deze herder nu ook nog tot mijn parochie behoorde.' Buiten de keurige versiering die ook hier was aangebracht, mag zeker niet onvermeld blijven de bijzondere wijze waarop door het koor de gezangen werden uitgevoerd. Beide avonden werd in intieme sfeer gezellig gefeest. Een bijzonderheid is dat het muzikale gedeelte hierbij in handen was van de Wimtons, een orkestje gevormd uit gezinsleden van de familie Bekker, tevens zijnde de naaste burens van de neomist."

In het parochieblad van de H. Anna te Hintham (jrg. 3 nr. 2, februari 1964) schrijft pastoor de Leijer: "Karel van Eijk wordt priester gewijd op zaterdag 22 febr. om 10 uur in Valkenburg, Cauberg 19. Velen van U kennen hem nog van vroeger, dat kleine misdienaartje bij de zusters in St. Jozefzorg (thans het pand waar Antiek de Raad gevestigd is. HdW), waar hij de mis diende bij Rector Rooyakkers, thans Mgr. Rooyakkers. Hij woonde toen, waar zijn ouders nu nog wonen op de Graafsebaan 41. Als een opgeruimde knaap, die ook goed kon leren, ging hij na de lagere school naar het klein seminarie van de paters H.H. Harten in St. Oedenrode. Enige jaren later zagen we hem in zijn witte paterstoog en nu wordt hij op 22 febr. in het groot seminarie in Valkenburg tot priester gewijd tesamen met 11 andere klasgenoten. Op Paasdag 29 maart doet hij zijn eerste H. Mis in de St. Laurentiusparochie in Rosmalen om 10 uur, want sinds oktober 1961 hoort de Fam. van Eijk niet meer tot onze parochie. Dat vinden we zeer jammer, maar omdat hij zo lang (vanaf 1948) onze parochiaan is geweest doet hij ook hier in onze kerk op 30 maart, Tweede Paasdag, om 11.30 uur een solemnele H. Mis. Allen die hem gekend hebben en ook zeer bijzonder allen die er begrijpelijk prijs op stellen om een plechtige H. Mis van een pas-gewijd priester mee te maken, nodigen wij uit om die Dienst bij te wonen. Na die H. Mis willen we hem een passend cadeautje aanbieden en in verband hiermee gaan de heren van 't Hooft, van Balsfoort, Traa en van Heijningen op vrijdag 28 en zaterdag 29 febr. even bij U langs om een kleine bijdrage te vragen. U krijgt daarvoor een kleine enveloppe thuis waarin U Uw bijdrage kunt doen. Wij vragen U een vurig gebed voor de jonge priester opdat hij goed aan zijn roeping moge beantwoorden."

In het parochieblad van de H. Anna te Hintham (jrg. nr. 4, april 1964) spreekt Karel van Eijk een dankwoord uit: "Beste vrienden. Bedanken is moeilijk en bedanken

voor iets geweldigs is geweldig moeilijk. Ik heb zelf ervaren wat een heerlijke beleving het is voor een pas-gewijd priester om te midden van de mensen tussen wie hij is opgegroeid en van wie hij zoveel goeds heeft meegekregen, zijn priesterfeest te vieren. Je zou iedereen hiervoor heel persoonlijk willen bedanken, maar daarvoor heb ik echt geen tijd gehad en als ik hier namen zou noemen, zou ik er een heel stel vergeten. Want er is zoveel werk verzet en zoveel tijd geofferd door veel mensen o.l.v. de beide pastoors en het feestcomité en ik heb zoveel prachtige geschenken gekregen. Ik zou alles wat voor me gedaan is willen opsommen, maar ik kan onmogelijk volledig zijn, want het hartelijk meelevan van U allen, Uw gebed en goede wensen, Uw hartelijkheid en sympathie, Uw vele werk en Uw blijheid hebben de dagen van dit feest voor mij en mijn familie tot onvergetelijke dagen gemaakt. Ik wil allen bedanken die, hoe dan ook, door gebed, door een gift of het ophalen van de giften, door belangstelling en sympathie dit feest tot zo'n geweldig succes hebben gemaakt. Het is een feest vol dankbaarheid geworden omdat God mij uit Uw midden koos om priester te zijn, om op een bijzondere manier te helpen God dichter bij de mensen te brengen en de mensen dichter bij God. Ik dank U allen omdat U bewust of onbewust mij een steun bent geweest. U allen hebt me duidelijk gemaakt dat een priester midden tussen de mensen moet staan. Mijn dank voor het geweldige feest dat U allen voor mij bereid hebt, kan ik niet uiten in stoffelijke gaven en ik kan het ook niet volledig onder woorden brengen, maar ik beloof U allen te gedenken in mijn gebed, in het bijzonder aan het altaar tijdens de H. Mis, opdat God Uw vreugde mag zijn en Uw vreugde mag geven, zoals gij mij vreugde geschonken hebt. Ook namens vader en moeder en de hele familie mijn welgemeende dank aan U allen."

Hemke Pek

Jan Ketterings / Dien Raaijmakers-Vorstenbosch

Op 3 oktober is door beeldhouwer Jan Ketterings een beeld van Hemke Pek aan de Heemkundekring overhandigd. Bij deze gelegenheid hebben onder meer Jan Ketterings en Dien Raaijmakers-Vorstenbosch, de dochter van Hemke Pek, toespraken gehouden. Deze volgen hieronder, vergezeld van een korte levensbeschrijving van de beeldhouwer en enkele foto's.

Jan Ketterings: "Bijzonder en toch zo gewoon"

"Hartelijk welkom, mede namens mijn vrouw, aan het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen, vertegenwoordiger van de Brabant Pers en Weekblad De Molen. Een bijzonder welkom aan mevrouw D. Raaijmakers-Vorstenbosch.

Na enkele jaren van plannen maken kon ik mijn ideaal, het creëren van een 'tijdelijk' beeldhouwatelier in mijn garage, realiseren. Synchroon aan deze bouwplannen liep mijn idee om een portret van een bekende, beroemde of beruchte Rosmalenaar aan de Heemkundekring aan te bieden. Zij zijn immers de vorsers naar en de bewakers en bewaarders van het Rosmalens erfgoed. Via Arie van de Ven, secretaris van de Heemkundekring en een goede bekende van mij (medelid van de Commissie Historie Coudewater) werd mijn plan in het bestuur van de Heemkundekring gebracht en dit resulteerde in het voorstel om een portret te maken van Herman Vorstenbosch, alias *Hemke Pek*.

Intussen weet ik nog steeds niet wat mijn plan in het bestuur teweeg heeft gebracht: waren ze eensluidend in hun voorstel aan mij of zijn ze door een moeilijke keuze dicht bij een bestuurlijke crisis geweest? Ik was immers voor de meesten van U onbekend als beeldhouwer-portrettist. Het feit dat u allen bij deze overdracht van het portret vandaag aanwezig wilt zijn, geeft mij het goede gevoel dat alles geheel in de geest van Hemke is verlopen.

Na uitvoerige informatie van mevrouw Dien Raaijmakers, dochter van Hemke Pek, begon voor mij het beeld van de mens achter die naam meer en meer vorm en inhoud te krijgen. Ikzelf heb Hemke Pek nooit in levenden lijve ontmoet, maar de onopgesmukte verhalen van Dien over haar vader waren zo expressief dat ze mij voldoende inzicht boden in de persoon van Herman Vorstenbosch om mede met behulp van enkele foto's een start te kunnen maken met het vervaardigen van dit portret.

Wie was Hemke Pek? Het gaat er mij dan niet uitsluitend en alleen om hoe hij er doorgaans uitzag, maar vooral om wie en hoe hij was als mens. Eenvoud en goedheid sierden hem, hij was een graag geziene man in de Rosmalense gemeenschap, waar ook iedereen hem kende, mede vanwege zijn openheid en sterk gevoel voor eerlijkheid. Hij was recht door zee en verdedigde, indien nodig, zonder onderscheid des persoons deze normen en waarden zowel binnen als buiten zijn gezin. Hij kon met iedereen overweg, was zeer behulpzaam en kende daarbij geen standsverschillen. Hemke had een passie voor de natuur, voor kinderen, voor zijn dieren, waar-

Het beeld van *Hemke Pek*. Coll. Heemkundekring.

onder paardjes, koe en kalf en klein vee. Daar kon hij intens van genieten. Bij gelegenheid van zijn pensionering in 1970 werd hij koninklijk onderscheiden voor zijn inzet en trouw. Gedurende 45 jaar was hij als opperman werkzaam bij een en dezelfde bouwonderneming in Rosmalen. Veel oudere Rosmalenaren zullen Hemke kennen als een man met pet en kiel en een half uit zijn broekzak hangende rode zakdoek. Ik heb geen beeldje van Hemke gemaakt ten voeten uit, maar een portret waarin zijn grootsheid als mens naar voren komt. Dit portret is door mij in gietsteen gegoten, een materiaal waar Hemke zelf ook 45 jaar mee gewerkt heeft. Bij zijn pensionering had iemand berekend dat de kubieke meters inhoud van de grote kerk (de Sint Jan) te klein zou zijn om alle kruiwagens zand en grind te bergen die Hemke in zijn leven handmatig heeft vervoerd! Zo als gezegd ben ik bij het portretteren primair uitgegaan van het innerlijke karakter van Hemke, ontdaan van alle, ook bij hem wisselende, aan mode en omstandigheden onderhevige buitenkant. Ik heb hem geportretteerd op 65-jarige leeftijd, een nog immer vitale en beminnelijke man die recht en onbekommerd de toekomst inkijkt. Mag ik nu de heer Derksen, voorzitter van de Heemkundekring, vragen dit portret te onthullen en daarmee ook in ontvangst te nemen." Rosmalen, 3 oktober 1998

Een korte autobiografische levensschets van Jan Ketterings

Sinds 1966 woon en werk ik in Rosmalen. Grave is mijn geboorteplaats (1932), waar ik deels mijn jeugd doorbracht en mijn vader het fijnzinnig beroep van schrijver-antiquair-restaurateur uitoefende. Mijn moeder was ter plaatse een succesvol modiste met een eigen ontwerp-atelier. Na de basisschool te Grave en Blerick en de middelbare school Titus Brandsma Lyceum te Oss, ben ik, evenals mijn vrouw, in 1958 afgestudeerd aan de Academie voor Beeldende Kunst te Arnhem waar ik mijn opleiding kreeg bij de beeldhouwers Gijs Jacobs van den Hof uit Arnhem en Cephias Stouthamer uit Amsterdam. Ook van de beeldhouwers Jan van Teulings en John Grosman, die eveneens als docenten aan dezelfde Academie verbonden waren, heb ik in korte tijd veel geleerd. Tijdens mijn laatste Academiejaren ontstond mijn fascinatie voor het menselijk portret, de onuitputtelijke rijkdom van de menselijke verschijningsvorm en de onlosmakelijk daarmee verbonden zelfexpressie.

Door middel van mijn beeldend werk wil ik de aanschouwers uitnodigen te delen in mijn verwondering en een stukje mee te gaan op mijn ontdekkingstocht naar het unieke en oorspronkelijke in iedere mens. Ieder individu beschikt immers over zijn/haar eigen specifieke gaven, ervaringen, levens- en zingevingsvragen. Vanuit deze optiek zal de door mij gemaakte stap naar het beroep van creatief therapeut voor velen begrijpbaar zijn. Zo werkte ik vele jaren als part-timer in een rijks-psychiatrisch ziekenhuis. In 1966 werd ik benoemd tot hoofd van de verder op en uit te

Lees verder op pag. 22

240-278	<u>Hintham</u>	333	De Kleine Streep
242	De Streep	334	De Groote Streep
244/245	De Schoorakker	335	De Streep
266	Den Baars of De Koningin van Engeland	337/338	Het Kleinakertje
269/270	Den Boterweg	339/340	Den Heijcamp
271/272	Het Hoogje	341/342	Den Heijcamp/van Deutekomsbosje
275	Teinde den Nieuwen Hof	344-346	Den Heijcamp
276	Spijkerskampke	349	Jantjesland
277	Het Boschveld	353	De Strepen
278	Den Streep bij den Boterweg (in het Boschveld)	360	Varkensland
		361	Het Leeg(t)je
		362	De Baarsakker
279-298	<u>Het Boschveld</u>	364/365	De Baarsakker
279/280	Het Anker	363	De Ketsheuvel
281	St.-Antoniuskampke/St.-Teuniskampke	368-371	De Steene Kamer
282-284	De Biegte	372	Den Duijnakker
282	De Middelste Bigt	384	Noord- de Schuurakker
284	De Voorsten Bigt		Midden- de Hoogschans
285-289	Het Hoogveld		Zuid- de Lage Schans
292/293	Het Steenenkamersakkerken	386	Ringelaarsakkerke
294	De Rits(akker)	387	Den Akker (in de Zandstraat)
295	De (Hooge en) Laage Dammen	401/411	Lorgesheide
295/296	Het Hoogveld	412/415	Het Slampenveld
297	Het Exercitieveld	419-489	<u>De Kloosterhoek</u>
299-418	<u>De Varkenshoek</u>	421-423	Het Schildje
306	Den Hoendernest	436	De Wezel
311/312	Hendrik Joosten Boeij	442-444	Paardskamp/Paartakker
313	De (Grooten) Ziekenakker	445-449	De Roskam
314	De Ziekenakker	450-458	Spreeuwenburg
319	Den Ravensnest/het Staartje	478-481	Milhees

Het thans afgedrukte kaartblad - het tweede blad van Sectie E - heeft betrekking op de gebieden Hintham, de Boschveld, de Varkenshoek en de Kloosterhoek.

Jan Ketterings. Foto coll. Heemkundekring.

OBU-regeling, zodat ik mij sindsdien weer 'volledig' aan mijn beeldend werk kan wijden¹.

Voor Jan Ketterings en zijn lieve vrouw

Dit is door mij, Dien Raaijmakers-Vorstenbosch, geschreven en verteld bij de overdracht van het portret van Herman Vorstenbosch, alias Hemke Pek, aan de Heemkundekring Rosmalen op 3 oktober 1998.

"Hemke was in oud-Rosmalen bekend bij jong en oud. Hij werd geboren in de Rosmalense hei vlak op de rand van de zandvlakte/zandverstuiving als de jongste van

bouwen creatieve therapie in het Psychiatrisch Ziekenhuis Coudewater te Rosmalen, een functie met als neven-taak docent materieel-beeldende en dramatische expressie aan de interne opleiding tot psychiatrisch verpleegkundige, een taak welke later door mij werd voortgezet aan de Centrale school *De Vlaschmeer*, sector B-opleiding *Den Gaard* te Vught (1987). Naast deze gedeelde baan bleef ik actief in het uitvoeren van zowel ruimtelijke als vlakbeeldende opdrachten voor particulieren en instanties, volgde ik een aantal jaren de pedagogisch-didactisch-therapeutisch gerichte bijscholingscursussen onder auspiciën van de Nederlandse Vereniging voor Creatieve Therapie (NVKT), was ik gedurende 6 jaar (1978 t/m 1984) voorzitter van deze vereniging, en sinds 1987 erelid. Medio 1992 heb ik gebruik gemaakt van de in de gezondheidszorg bekende

¹ Beeldend werk: bronzen reliëf Infirmerie in Grave-stad, grafmonument met bronzen reliëf in Boxmeer en bronzen logo boven hoofdingang BNMO-Centrum in Doorn. Verder voor particulieren portretten en kleinplastieken in brons en terra-cotta, monoprints, lino's en logo's waarvan één door edelsmid Joop Falke uit Oss omgezet is in een gouden draagspeld voor een 40-jarig dienstjubileum; een ander logo is omgezet in een gouden draagspeld voor H.M. Koningin Beatrix en een gouden das-speld voor Prins Claus. Beide zijn aangeboden tijdens de openingsceremonie van het BNMO-Centrum in Doorn. Tentoonstellingen: *Brabantse Beeldhouwers* te Nijmegen, Grave en Veghel, Reijmers Vreeburg-passage te Rosmalen en Galerie *De Passage* te Vught.

een groot gezin. *Onze jongen of onzen Hem*, zo werd hij door zijn broers en zussen genoemd. Thuis tussen de Oude Baan en de zandvlakte, in een klein boerderijtje, heeft hij zijn jonge tijd doorgebracht. Op de hei, zoals hij dat noemde, bij *ons Anna* en *onzen Bert*, met de zandkar mee naar Den Bosch, venten met het zand voor op de plavuizen van *den herd* (*den herd* is de keuken van tegenwoordig), want zand was vroeger de vloerbedekking. Eigenlijk was zijn vader, mijn opa dus, goed bij de tijd, heb ik wel eens gedacht: zandverkopen als extra bijverdienste, als aanvulling voor zijn gedoentje en zijn boerderij. Hemke heeft wel eens verteld, als het *bomes* (herfst) werd en de pacht betaald moest worden voor grond en huis, dat het heel wat was, en dat het na veel tegenslag niet altijd van een leien dakje ging. Dat viel dan ook om de dooie donder niet mee. Zo groeide hij op van kind tot volwassene. Hij kreeg de leeftijd van jongeman, dus ging hij ook aan de scharrel. Hij ontmoette Hanneke Verhoeven en toen hij 30 jaar oud was, trouwde hij met haar en trok hij bij Hannekes thuis in, bij zijn schoonvader Bert Verhoeven in de Krommenhoek. Daar woonden en werkten ze samen en kregen ze ook 8 kinderen, waarvan er maar liefst 4 hemelden/stierven. Maar zoals Hemke zich altijd verzette tegen alles wat onrecht was, zo wist hij dat ook te verwerken door bezig te zijn en hard te werken. Dit speelde zich af in ons *klein huiske*, zoals hij dat noemde. Ondertussen ging hij ook werken in de bouw bij Naris Plas en daar heeft hij heel wat werk verzet, zoals ik zelf gehoord heb van Leo van der Plas, die vertelde dat als men alle kruiwagens die Hemke met grind laadde en versjouwde, bij elkaar lagen, ze niet in de grote Kerk (Sint Jan) konden. Dit werd verteld bij zijn 40-jarig dienstjubileum. Bij die gelegenheid werd hij gehuldigd door Hare Majesteit de Koningin met een *medailleke*, zoals hij dat noemde. Als iemand vroeg waarom hij dat had gekregen, zei hij "Oh, ik ben 25 jaar koster geweest." Zo leefde Hemke henen, vriendelijk, eenvoudig, maar vooral eerlijk en sociaal voelend zoals ze dat tegenwoordig noemen. Voor iedereen stond hij klaar, voor arm en rijk. Hemke vond iedereen hetzelfde. Met z'n schillenwagentje met een bok ervoor haalde hij oud brood op in het dorp, en ook de schillen (toen al milieubewust). Hij maaide gras bij de pastoor voor zijn *kalfkes*, maaide rog bij de boer voor wat aardappels en zo ging dat maar door. Eens per jaar ging hij op reis, want hij was ook nog bij een reisvereniging. Dus een dag per jaar was het reizen geblazen. Eens is hij met de kruiwagen thuis gebracht door Piet van Hirtum senior en Huub van Helvoirt. Dit was op Koninginnedag, toen hij feest vierde op het gemeentehuis omdat hij een *medailleke* gekregen had. De nodige drankjes hadden hun werk gedaan. Zo met z'n *klompkes* en z'n *kieleke* kenden ze Hemkes allemaal.

In de buitendijk had hij wat land voor aardappels, peeën voor 't vee en wat groente en zo al wat meer. In den Kattenbosch, waar nu de oude MAVO staat, lag zijn wei. Hij had een paardje, een hool (magere) koe, wat konijntjes en een hondje, een min varkentje, meestal het kleinste uit het nest, het *koningske* zoals dat genoemd werd, een beestje waar een ander geen heil in zag. Hemke kreeg ze meestal wel aan de praat. Hij buurtte wat af met zijn beestjes en aaide ze *over der kopke*. Zo leefde hij gelukkig met z'n *gedoentje* en zijn huishouden. Later, toen hij wat ouder werd, had hij de kinderen van de Krommenhoekschool in de buurt. Ze wisten het trommeltje

met snoepjes in de kast wel te vinden. Zelf bleef hij als het droog was, buiten *met de wefkes buurten* en dan was het lachen geblazen. In de bouw was hij een graag geziene gast die dan ook als het nodig was, met raad en daad erbij was. Zijn kinderen en kleinkinderen wisten hem te vinden. Hij leerde ze leven, maar ook plezier maken, want ondanks zijn leeftijd zat hij vol streken en dat was het wat hem zo aantrok bij *de jong*.

Nou vandaag schrijf ik dees op; boeken zou je kunnen schrijven, maar als hij dees zag, zou hij zeggen: "*Oh wel he, wat maak je me nou, waar ben de nou mee bezig?*" Als hij dit zag, zou hij, denk ik, in al zijn eenvoud wel een beetje trots zijn. Ik denk dat hij tegen mij zou zeggen: "*Durske, wat denkte ervan?*"

Archieven voor de Heemkundekring

Henk de Werd

De Heemkundekring Rosmalen heeft dezer dagen weer een aantal belangrijke archiefstukken in beheer gekregen. Eduard Coppens, een geboren Rosmalenaar, doch reeds vele jaren woonachtig in Den Dungen, heeft zich in het verleden inten-

sief beziggehouden met de historie van zijn familie. Een schitterend boekwerk over de *Coppensen* in Rosmalen, Berlicum en Den Dungen bracht hij in het begin van de jaren tachtig op de markt. Een verdere verdieping bracht nog meer gegevens aan het licht, waardoor hij zelfs genoodzaakt was een tweetal supplementen te laten uitkomen. Bij de bestudering heeft Eduard Coppens een ontelbaar aantal oude akten, boedelscheidingen, testamenten, enz. uit alle mogelijke archieven gekopieerd. Een schitterende collectie, die loopt van ongeveer 1300 tot heden. Gezien zijn respectabele leeftijd en het feit dat hij een en ander niet verloren wilde laten gaan,

heeft Eduard Coppens besloten eens contact op te nemen met onze Heemkundekring. Met de archivaris werd een contract opgesteld, waarbij werd vestgelegd dat hij zijn kostbare bezit in bruikleen onderbrengt. Tevens werd afgesproken, dat t.z.t (bij overlijden) de Heemkundekring Rosmalen zich eigenaar mag noemen van de ondergebrachte stukken. Belangstellenden kunnen, in overleg met de archivaris, eventueel een en ander inzien in het onderkomen van de Heemkundekring.

HET GESLACHT COPPENS TE BERLICUM EN ROSMALEN

door Eduard Coppens

Wapen van de familie Coppens, zoals afgebeeld in het boek *Het geslacht Coppens te Berlicum en Rosmalen* door Eduard Coppens.

Een mooi voorbeeld uit het archief van Eduard Coppens is onderstaande akte, die op 20 december 1828 werd opgemaakt: "Voor Nicolaas Esser Meerman, Openbaar Notaris in het kanton Oss, residerende te Rosmalen, Arrondissement 's-Hertogenbosch, Provincie Noord Brabant en in bijwezen der nagenoemde Getuigen compareerde: **Petronella van Hassel**, laatst weduwe van Jacobus Heijmans, Landbouwster wonende te Rosmalen. Dewelke onder vrijwaring als naar Regten verklaart te hebben verkocht en bij over te geven en daarvan in het bezit te stellen **Johannes Coppens, Hermanuszoon**, bouwman mede alhier woonachtig en dat aannemende als: Twee vale koebeesten, een zwarte dito, een bonte dito, twee vale hokkelingen, een groen geverwde hoogkar, een laagkar, ploeg en eegd en hetgeen daartoe behoort. Vier koebakken, een wanmolen, wan, schuppen, rieken, gavels, karn, tob, twee

Twee aquarellen van de hand van D. Burgdorfer van Nicolaas Esser Meerman (1755-1861), secretaris en notaris te Rosmalen en zijn echtgenote Maria Catharina Gallé. Iconografisch Bureau te Den Haag. Fotocoll. Henk de Werd.

melk- en twee waterremmers en melkgereedschap. Voorts een bruin kabinet en kasje, eene klok, een spiegel, drie tafels, zes stoelen en twee rekken. Een groote koperen ketel, twee dito kleindere, eene groote roomkan, een koffijkan, een tregeter en een metalen vijzel, zes tinnen schotels, twaalf dito borden en dertig dito lepels met lepelborden, twee dito bierkannen, drie dito pintjes, twee dito waterpotten en eenig klein aardewerk. Twee blikken lampen, een dito gieter, een schoorsteenketting, langhaal, vuurschop, tang en blaaspijp. Eindelijk twee bedden ieder met eene deken, vier paar slaaplakens en twee paar gordijnen en eenige kleine huismeubelen. Al welke goederen den koper verklaart van de verkooperse te hebben overgenomen ten einde het genot daarvan te hebben en daarmede te doen, handelen en beschikken als over andere hem toebehoorende goederen. Voorts verklaren partijen dat deze verkoop is gedaan voor en om de som van DRIEHONDERD GULDENS, welke som de verkooperse verklaart te hebben ontvangen van den koper, daarvoor

kwiterende bij deze. Al hetgeen voorschreef alzoo tusschen de partijen zijnde overeengekomen hebben dezelve ter uitvoering dezès domicilium gekozen ten hunnen woonhuize al waar zij toestaan dat alle vervolgingen deze betrekkelijk gedaan worden. Hiervan akte. Gedaan en gepasseerd te Rosmalen ten huize van de weduwe Heijmans voornoemd den twintigsten December achttien honderd acht en twintig in bijwezen van Jan van den Akker, metselaar, en Geert Maas, herbergier, beide wonende te Rosmalen, getuigen ten deze verzocht en na voorlezing hebben dezelve met de comparanten benevens mij notaris deze geteekend."

Handtekening van Petronella van Hassel, J. Coppens, Jan v.d. Akker, Geert Maas en notaris Esser Meerman.

Handtekeningen van Petronella van Hassel, J. Coppens, Jan v.d. Akker, Geert Maas en notaris Esser Meerman.

Een deal werd eveneens gemaakt met de Rosmalense voetbalvereniging OJC. Leo van der Plas trad daarbij als bemiddelaar op. Een groot aantal belangrijke archief-

Oud-OJC tegen de Oud-Strijders. We zien van links naar rechts: Jan van Rosmalen, Toon Nolten, Jan Geerts, Kien van Rosmalen, alias Kien de Weuw, en Harry Vos. Uit coll. Henk de Werd.

stukken van onze oudste Rosmalense voetbalclub, waaronder veel fotomateriaal, een prachtige oude vlag van Juliana uit Hintham, herinneringsvaantjes, programma-

en jubileumboekjes, krantenverslagen, notulen, enz. enz. werden door OJC-Rosmalen in bruikleen ondergebracht bij de Heemkundekring, die ze uiteraard als een goed huisvader zal beheren. Het spreekt vanzelf dat OJC-Rosmalen te allen tijde over de archiefstukken kan blijven beschikken.

Twee uitstekende initiatieven, die navolging verdienen, in het belang van de historie van ons eigen Rosmalen.

Fotoarchief 4: Inventaris NSV-huizen Rosmalen

Villa De Duinsche Hoeve en het Bernadetteklooster

Henk de Werd

In het verhaal over Herman Lewin in het juninummer van *Rosmalla* hebt U kunnen lezen dat de Duitsers in 1943 de villa van deze Rosmalenaar vorderden en inrichtten als een kinderkuis ten behoeve van La Salle in Boxtel. Begin 1944 werd in het pand een Duits *Kinderheim* gevestigd. Ook het Bernadetteklooster te Maliskamp werd destijds een NSV-huis, een National-Sozialistisch Volkswohlfahrt-huis,

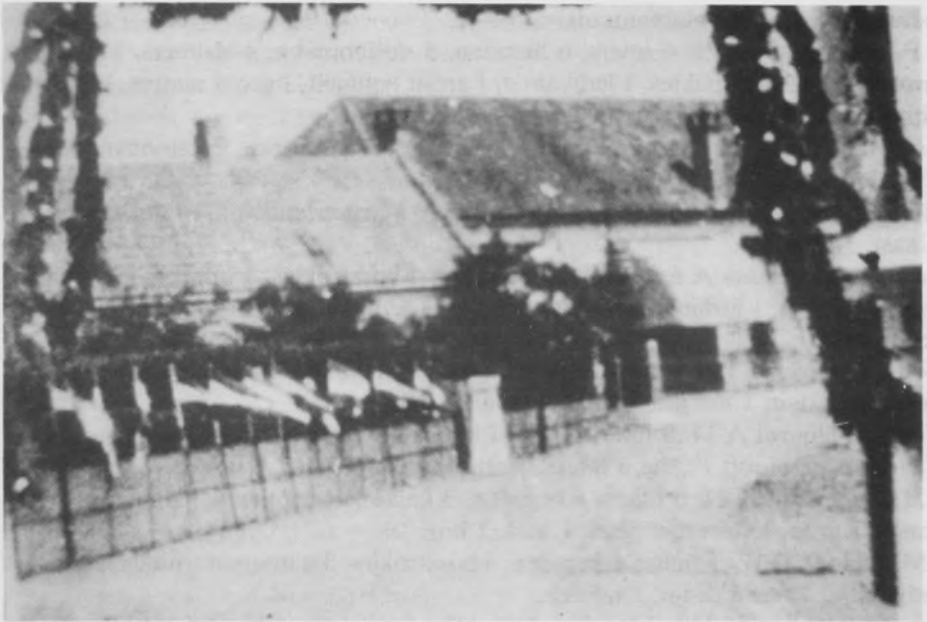

Villa De Duinsche Hoeve, het voormalige landhuis van Herman Lewin. Coll. Heemkundekring.

een soort liefdadigheidsinstelling in de breedste zin van het woord, waar desnoods ook de liefde bedreven kon worden. Op Dolle Dinsdag in september 1944 ook hier vluchtten de Duitsers. Cor Swanenberg schrijft in zijn boek *Van oorlog, overvloed*

en onvrede (zie ook *Rosmalla Extra 4*, over de bevrijding van Rosmalen): "In hun haast hadden de bezetters zelfs een klein blond Duits kind achtergelaten. Jonge, stoere binken uit de buurt, die de overhaaste aftocht wilden vieren met een plundering van Duitse spullen, hebben het achtergebleven kind later ondekt. De spullen, die de Duitsers later toch maar van Lewin afgepakt hadden, zouden het moeten ontgelden als kon men de bezetter daarmee alsnog saboteren. De buurtjongens Jan van Zoggel, Pietje Voets en Piet Ketelaars kwamen echter daags na de markt, zo bleek bij hun aankomst op de villa. Tientallen anderen, vooral arme bewoners uit de Maliskampse en Nulandse Hei, waren hen reeds voor geweest. Er was al danig huis gehouden onder de rijke inboedel. Grote dure vloerkleden waren bijvoorbeeld reeds gevierendeeld en bedden en meubliair waren al afgevoerd. Iedereen verkeerde in een roes en men gedroeg zich alsof men de gehate bezetter alsnog een hak kon zetten door zich te botvieren op het interieur van het Duitse N.S.V.-gebouw." Toen de Duitsers terugkeerden, was Leiden in last. We kennen de trieste afloop. Piet Voets en Piet Ketelaars vonden de dood. Jan van Zoggel wist als het ware door een wonder te ontsnappen. Op 9 september 1944 gelaste de burgemeester van Rosmalen "alle personen, die in het bezit zijn van aan Duitse Weermacht of NSV toebehoorende goederen, onverschillig of zij die hebben gestolen, gekregen of gekocht, dus ook die goederen, die door ondergeteekende aan diverse personen zijn uitgereikt, om die goederen op Maandag 11 September a.s. des v.m. van 9 tot 12 uur in te leveren in een lokaal van de Oude Jongensschool in de Kom alhier. Indien niet alle goederen terugkomen zal scherpe huiszoeking plaats hebben en zullen degenen bij wie goederen als hierboven vermeld worden aangetroffen of gevonden ten strengste worden gestraft. Indien de goederen inmiddels mochten zijn verkocht of weggegeven, moet onverwijld daarvan schriftelijk mededeeling worden gedaan aan ondergeteekende met opgave van aantal en soort der goederen en het adres van degene aan wien de goederen zijn overgedragen en behooren die personen te worden gewaarschuwd, dat ook zij verplicht zijn die goederen in te leveren." Na de definitieve aftocht van de Duitsers bij de bevrijding in 1944 werd de achtergelaten inventaris onder de oorlogsslachtoffers van onze gemeente verdeeld, aldus burgemeester Von Heijden in een schrijven van 16 juni 1945 aan het Nederlands Volksherstel, Afwikkelingsbureau te Rijswijk. Door de toenmalige gemeentesecretaris Lambermont werd van deze verdeling onder de Rosmalense oorlogsslachtoffers, vaak als gevolg van brand, de volgende lijst samengesteld:

- J. van Alem F 27: 6 luiers, 3 slobbroeken, 4 slabbers, 1 jurkje, 1 overgooier, 1 paar schoentjes, 3 truitjes, 2 kruippakjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast, 1 box, (2 stoelen, 1 tafel, kindermeubels).
- C. Baars G 174a: 6 luiers, 1 onderlegger, 6 hemden, 4 borstrokjes, 1 broekje met galgen, 3 slobbroekjes, 1 jurkje, 1 luierbroekje, 2 wollen truitjes, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 2 kruippakjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- F. v.d. Berg A 9: 6 luiers, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 tafel, 1 kast.

Rechts de oude jongensschool, in de kom alhier. Links de vroegere schoolmeesterswoning. Ze stonden in de Deken Fritsenstraat, tegenover het klooster van Meeuwen. Coll. Henk de Werd.

- R. v. Berne D 175: 6 luiers, 6 hemden, 1 groot matras, 1 tafel, 1 kast.
- H. v. Beekveld A 22: 6 luiers, 2 hemdjes, 1 jongensbroekje, 1 jurkje, 6 luiers, 1 ledikantje.
- P. v. Berne D 182: 2 stoelen.
- J. Bouwman E 21: 6 luiers, 5 truitjes.
- J.A. v.d. Bosch E 17: 1 kastje, 2 stoelen, 1 spiegel, 1 ledikant.
- Van Boekel E 174: 1 tafel, 2 stoelen, 1 divan (in bruikleen).
- H. v. Creij G 176: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 slobbroekjes, 1 slabje, 1 jurkje, 1 overgooier, 1 luierbroek, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 1 ledikantje, 2 jongensbroekjes, 6 navelbandjes, 2 kruippakjes, 1 matrasje, 1 ledikant, 1 groot matras, 1 tafel, 2 stoelen, 1 box (2 stoelen en 1 tafel, kindermeebels).
- G. v. Creij G 201: 6 luiers, 2 kussenslopen, 3 slabbers, 1 jurkje, 1 overgooier, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 2 stoelen, 2 kindertafels, 1 kapstok, 1 tafel, 1 kastje.
- P. v. Creij G 176: 1 ledikantje, 1 kast, 1 box.
- H. v. Creij G 170: 2 stoelen, 2 kindertafels, 1 nachtkastje, 1 kapstok, 1 box, 1 commode, 1 kindewieg, 1 matras, 1 ledikantje, 1 tafel, 1 kast, 6 luiers, 4 hemdjes, 2 slobbroekjes, 4 jongensbroekjes, 1 jurkje, 1 meisjesovergooier, 3 jongenspakjes, 6 truitjes.
- J. v. Creij D 197: 2 stoelen, 1 kast, 1 tafel, 1 speelbak.

- J. v. Creij G 17: 1 clubfauteuil.
- P.J. Dollevoet F 25: 6 luiers, 6 hemden, 3 slobbroeken, 4 slabbers, 1 jurkje, 1 overgooier, 2 kruippakjes, 1 ledikantje, 1 groot ledikant, 1 groot matras, 1 naaimachine, 2 stoelen, 1 kast, 1 kinderwieg met matrasje.
- G. Heijmans A 43: 6 luiers, 4 borstrokjes, 3 slabbers, 1 jurkje, 3 katoenen truitjes, 2 kruippakjes, 1 ledikantje, 1 box.
- G. Heijmans F 26: 6 luiers, 2 kussenslopen, 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen, 1 kast, 1 ledikant.
- M. Hoedemakers A 6: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 1 broekje met galgen, 3 slobbroeken, 1 jurkje, 3 katoenen truitjes, 1 ledikant, 1 matrasje, 1 tafel, 2 stoelen, 1 box.
- H. v.d. Hagen F 13a: 6 luiers, 3 slobbroeken, 3 slabbers, 1 jurkje, 3 katoenen truitjes, 1 ledikant, 1 matras, 1 tafel, 4 stoelen, 1 kast.
- A. v.d. Heuvel A 14: 3 luiers, 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen.
- Wed. A. v. Hoof F 23a: 6 luiers, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast.
- H. Hanegraaf A 11: 6 luiers, 6 hemden, 3 katoenen truitjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast, 1 box.
- M. v. Hoek D 174: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 katoenen truitjes, 1 kinderledikantje, 1 nachtkastje, 1 tafeltje.
- J. v.d. Heijden D 149: 2 stoelen, 1 nachtkastje, 1 kast, 1 bloemtafeltje.
- Hanegraaf F 59: 1 kachel, 1 kinderledikant.
- J. Hanegraaf F 60a: 1 groot ledikant, 1 kast.
- Th. Hanegraaf D 133: 1 ledikantje, 1 matrasje, 2 stoelen, 1 kast, 1 box.
- M. Hoedemakers A 7: 1 groot ledikant, 1 kast.
- M. Heijmans F 107: 1 ledikantje, 1 groot ledikant, 1 kast, 1 box.
- L. Heesakkers B 43: 1 kinderledikantje, 1 tafeltje.
- G. v.d. Heuvel D 91: 6 strozakken, 1 matras.
- M. de Jong G 110: 1 kast, 1 fauteuil, 1 tafeltje, 2 stoelen, 1 kast.
- C. de Cort F 81: 6 luiers, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 1 jurkje, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 tafel, 1 kast, 1 box, 2 kruippakjes.
- Joh. de Cort A 20: 1 groot ledikant, 1 kast.
- M. de Cort C 26h: 6 luiers, 2 hemdjes, 1 jongensbroek, 6 katoenen truitjes, 1 ledikantje.
- Th. Kappen G 123b: 6 luiers, 2 hemdjes, 1 slobbroek, 1 jurkje, 6 truitjes.
- P.W. de Cort F 22: 6 luiers, 2 stoelen, 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 kastje, 1 theemeubel.
- H. Kerkhof B 18: 2 stoelen, 2 kindertafels, 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 kastje.
- A. Kornuijt F 24a: 1 groot ledikant, 1 groot matras, 1 kast.
- Wed. v. Lokven C 35: 6 luiers, 1 groot ledikant.
- H. Lambermont G 63: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 5 slabbetjes, 1 jurkje, 1 overgooier, 2 wollen truitjes, 4 oorsetjes, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 6 navelbandjes, 2 kruippakjes, 1 ledikant, 1 matrasje, 1 schortje, (kindermeubels: 4 stoelen en 2 tafels).

- A. v. Liempt C 26: 6 luiers, 3 slobbroeken, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast.
- Wed. J. v. Lokven F 36: 7 luiers, 2 stoelen, 2 kindertafeltjes, 1 nachtkastje, 1 kapstok, 1 tafel, 1 tuinbank, 3 kinderkruiwagentjes.
- N. v.d. Laar D 150: 2 stoelen, 1 schrijfbureau, 1 bloemtafeltje.
- v.d. Lee D 88: 1 wiegie, 1 tafeltje.
- K. Meyer E 26: 6 luiers, 4 borstrokjes, 1 jurkje, 1 luierbroekje, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- H. v. Meurs G 172: 6 luiers, 4 hemden, 3 jongensbroekjes, 3 jurkjes, 6 truitjes.
- B. v.d. Meulenreek B 19: 1 kinderledikantje, 1 wastafeltje, 1 klein tafeltje.
- J. v. Nuland F 19: 6 luiers, 1 groot ledikant, 1 groot matras, 1 tafel, 2 stoelen, 1 kast.
- A. v. Nistelrooij A 2: 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast.
- L. v. Nuland G 37: 1 slobbroek, 4 slabbetjes, 1 jurkje, 2 wollen truitjes, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 1 kruijpakje, 1 pakje wol.
- L. v. Nuland F 25a: 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 kast, 1 box.
- G.J. v. Nistelrooij A 13: 2 stoelen, 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 kast, 1 bloemtafeltje, 1 kinderledikantje, 1 tafeltje.
- Th. v. Niftrik A4: 2 stoelen, 2 kindertafels, 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 kastje, 1 wandelwagentje.
- H. v. Nistelrooij B 13: 1 ledikant.
- A. v. Pinxteren F 18: 6 luiers, 1 jurkje, 1 groot ledikant, 1 groot matras, 1 tafel, 2 stoelen, (2 stoelen en 1 tafeltje kindermeubels).
- Wed. Pennings G 155a: 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 bloemtafeltje.
- J. Pennings F 73a: 1 canapé.
- Joh. Pennings F 56: 1 kastje.
- M. Pennings E 154: 1 canapé.
- M. van Rooij B 34: 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast.
- B. Reijne B 79: 2 stoelen, 1 schrijfbureau, 1 tafel.
- G. v. Rossem G 86: 2 stoelen, 1 ledikant (in bruikleen).
- P. v. Santvoort A 28: 6 luiers, 1 groot ledikant, 1 tafel.
- J. Swanenberg G 153: 6 luiers, 2 hemdjes, 1 overgooier, 4 truitjes.
- H. v. Santvoort A 27: 6 luiers, 1 groot ledikant, 1 groot matras, 1 tafel, 2 stoelen.
- P. Smulders C 37: 6 luiers, 1 groot ledikant, 1 tafel, 1 kast, 1 grote kast.
- H. Swanenberg F 28a: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 1 jurkje, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 1 ledikant, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen, 1 kast, 1 box (2 stoelen en 1 tafel, kindermeubels).
- J. Swanenberg D 47: 6 luiers, 1 tafel, 1 ledikantje, 1 matrasje.
- J. v. Schayk G 200: 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen, 1 kast.
- Wed. Swanenberg F 108: 1 groot ledikant, 1 kast.
- Th. Schippers F 25: 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen, 1 kast, 1 nachtkastje.
- P. Swanenberg B 51: 2 stoelen, 2 kindertafels, 1 nachtkastje, 1 kast, 1 wandelwagentje.
- J. v.d. Sluis F 77: 1 ledikant.
- G. Swanenberg D 180: 1 kinderledikantje, 1 matrasje.

- W. Timmermans F 35: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 1 jurkje, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 tafel, 1 kast, 1 groot ledikant.
- A. Teulings E 174a: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 1 jurkje, 1 paar schoentjes, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box (2 stoelen, 1 tafel kindermeubels).
- J. Timmers B 75: 2 stoelen, 1 nachtkastje, 1 tafel, 1 kast, 1 kinderledikantje, 1 grote kast.
- G. Timmers B 31: 1 kinderledikantje, 1 tafeltje.
- G. v. Uden E 6a: 6 luiers, 1 jurkje, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- A. Versteijnen D 11a: 6 luiers, 4 borstrokjes, 3 slobbroeken, 3 slabben, 1 jurkje, 1 luierbroekje, 3 katoenen truitjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- J. Venrooij D 93: 6 luiers, 1 onderlegger, 6 hemden, 4 borstrokjes, 1 broekje met galgen, 3 slobbroekjes, 1 jurkje, 1 paar schoentjes, 2 wollen truitjes, 3 katoenen truitjes, 2 jongensbroekjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- A. Voets G 147: 6 luiers, 6 hemden, 4 borstrokjes, 1 broekje met galgen, 1 jurkje, 1 luierbroekje, 6 navelbandjes, 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 box.
- M. Verhallen F 90: 1 ledikantje.
- Wed. Voets G 146: 2 stoelen, 1 nachtkastje, 1 kastje, 1 bloemtafeltje.
- P. v.d. Ven E 91: 1 ledikantje, 1 matrasje.
- M. Voets G 197: 1 groot ledikant, 1 kast, 1 box.
- F. v.d. Ven E 6: 1 ledikantje, 1 matrasje.
- N. Verboord E 44: 1 kastje, 1 tafeltje.
- J.H. Verputten A 37: 1 tafeltje, 1 bureau, 1 waskast, 1 fauteuil, 2 stoelen.
- B. Vorstenbosch D 160: 1 leuningstoel.
- G. Wonders G 199: 1 ledikantje, 1 matrasje, 1 groot ledikant, 1 box.
- G. Westerlaken F 20: 1 groot ledikant, 1 tafel, 2 stoelen.
- Wonders G 199: 2 kindertafels, 1 nachtkastje, 1 kastje, 1 theemeubel, 1 kinderkruiwagen, 1 wieg met matrasje, 1 kinderledikantje met matrasje.
- A. v.d. Wiel A 16: 1 kastje, 1 nachtkastje, 1 ledikant.
- G. v.d. Wielen F 60: 4 kinderledikanten met bijbehorende matrasjes.
- L. Swanenberg G 26: 1 gewatteerde deken, 1 wiegje, 1 tafeltje.

Drankmisbruikbestrijding in Rosmalen

Mariavereniging, sobriëtas en de RK Matigheidsbond

Henk de Werd

Onlangs ontving onze Heemkundekring uit handen van Joa van Nuland, die zich inmiddels ook sterk maakt voor de diverse krantenknipsels en in verband daarmee

regelmatig in ons verenigingsonderkomen te vinden is, haar lidmaatschapsbewijs uit 1941 van de Sobriëtasclub in Rosmalen. Volgens dit bewijs dwingt de liefde van

ALS LID DER SOBRIËTASCLUB

ONTHOUDERSWET

De liefde van Christus dringt ons:

- 1e. Om ons te onthouden van alle gebruik van alcohol.
- 2e. Om ons te verzetten tegen den geest van genotzucht.
- 3e. Om ons te oefenen in een leven van soberheid en versterking.

Afdeeling:

Is ingeschreven:

den

19 41

Lidmaatschapskaart van Joa van Nuland. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Christus ons: "1e. Om ons te onthouden van alle gebruik van alcohol. 2e. Om ons te verzetten tegen den geest van genotzucht. 3e. Om ons te oefenen in een leven van soberheid en versterking."

In de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant van 2-2-1933 vraagt kapelaan Houbraken uit Rosmalen nog eens extra de aandacht voor de sobriëtasclub in Rosmalen, "daar het tegenwoordig een dringende eisch is dat de kinderen alcoholvrij opgevoed worden." Die avond werd ook het sobriëtaslied gezongen. Een en ander gebeurde tijdens de jaarvergadering van de Rosmalense Maria-vereniging. Van die Mariavereniging vond ik in mijn privécollectie nog het lidmaatschapsbewijs van Martina Tiebosch, daterend van mei 1918. Ook die Mariavereniging had de drankbestrijding tot doel. "De Mariavereniging tot bestrijding van drankmisbruik, gevestigd te Rosmalen, is eene Roomsch-Katholieke Vereeniging van vrouwen en meisjes, welke ten doel heeft, ook de vrouw deelgenoot te maken in den heiligen strijd tegen het onmatig drankgebruik, en aldus te doen medewerken aan de zedelijke en stoffelijke verbetering van huisgezin en maatschappij. Zij tracht dit doel te bereiken door: a. gebed en andere middelen van den godsdienst; b. woord en voorbeeld harer leden; c. het werken der leden in eigen kring tegen het onmatig drankgebruik en wel door het vormen van eene ware openbare meening omtrent het drankvraagstuk en door het verspreiden van geschriften en het houden van vergaderingen; d. het bevorderen der spaarzaamheid. Lid kunnen wor-

den Roomsch-Katholieke vrouwen en meisjes die 16 jaar zijn en van voldoende zedelijk gedrag en zich bij het bestuur als lid aangeven. De leden worden onderscheiden in 2 klassen, te weten: A. afschaffers, dat zijn zij die in het geheel geen sterken drank gebruiken. B. geheel-onthoudsters, dat zijn zij, die niet alcoholische dranken gebruiken. Een en ander behoudens voorschrift van den geneesheer. Het lidmaatschap vervalt, als men: a. zijn jaarlijkse contributie niet betaalt; b. wegens wangedrag door het bestuur geschrapt wordt."

In februari 1933 kwam deze Mariavereniging, zoals ik hierboven reeds schreef, in een algemene vergadering bijeen. De Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant schreef daarover op 2-2-1933: "Onder de vereenigingen die in de wintermaanden hier eene uitvoering geven, neemt het Roomsche Katholieke Tooneel der Mariavereniging, waarvan onze Eerw. Heer kapelaan niet alleen de geestelijke adviseur, maar de ziel is, eene eerste plaats in. Te verwonderen was het daarom niet dat café Juliana hedenmiddag tot de uiterste hoeken gevuld was, toen om 1½ uur de jaarvergadering plaats had die de uitvoering voorafging. Mej. A. van Druenen, die de vergadering opende begroette de beschermvrouwe von Heijden-Schade van Westrum en de eerevoorzitster mevrouw Hanegraaff van der Colf-Celis. Uit het verslag der secretaresse, mej. A. Timmermans, bleek dat het ledental gestaag vooruitgaat. Uit het verslag der penningmeesteresse, mej. B. v.d. Plas, bleek dat ontvangen was f189,22; de uitgaven waren f155,12; batig saldo f34,10. Door de presidente werd aan beiden dank gebracht voor hun keurig verslag. De rekening-verantwoording werd nagezien door Mevrouw von Heijden en Mevrouw Hanegraaff v.d. Colf. In het bestuur werd gekozen in plaats van mej. der Kinderen, die niet meer in aanmerking wenschte te komen, mej. J. Vorstenbosch. Alom nam de Eerw. Heer Houbraken het woord, om allen op te wekken lid te worden en leden te werven terwijl hij de ouders op het hart drukte hunne kinderen lid der St. Anna-vereeniging te laten worden, daar het tegenwoordig een dringende eisch is, dat kinderen alcoholvrij opgevoed worden. Na het gezamenlijk zingen van het sobriëtaslied, op de piano begeleid door mevrouw Hanegraaff werd een aanvang gemaakt met het programma. Opgevoerd werden door de dames-leden een toneelspel in 2 bedrijven "Familie Juweelen" en een blijspel in 3 bedrijven "O, die Zenuwen". Alle rollen werden op keurige wijze ver-

MARIAVEREENIGING
AFDEELING ROSMALEN.

Als lid der Mariavereniging klasse
is ingeschreven :

Martina Tiebosch

Tiebosch Presidente.

et al Dungen Secretarisse

Rosmalen, *Mpe* 19 10

Tina Tiebosch, lid van de Rosmalense Mariavereniging. Coll. Henk de Werd.

tolkt en het spel getuigde van grooten ijver en toewijding der spelsters, onder kundige leiding van onzen kapelaan. Het blijspel wekte de lachspieren op en getuigde van echt gezonde humor. Onze Zeer Eerw. heer Pastoor, die na de vergadering de geheele uitvoering meemaakte, sprak aan het einde een woord van dank tot allen, inzonder tot den Eerw. heer kapelaan. Een woord van dank was hier zeer zeker op haar plaats aan onzen kapelaan Houbraken, die in de 7 jaren dat hij hier is geweest zeer veel voor den bloei der Mariavereeniging heeft gedaan en het is dan ook aan hem vooral te danken dat deze nuttige vereeniging, dank zij zijn tact en doorzettingsvermogen, zoo zeer in ledental is toegenomen."

Tot slot was in Rosmalen ook nog de RK Matigheidsbond actief. Mina Kusters was er in ieder geval in 1910 lid van. Haar lidmaatschapsbewijs werd ondertekend door pastoor Hordijk.

De Matigheidsbond werd in 1901 opgericht in het Bossche bisdom. "Deze bond heeft ten doel de beoefening en bevordering der christelijke matigheid, vooral in het gebruik van geestrijke dranken. De bestuurder van dezen bond is de Pastoor der parochie, die een priester

Mina Kusters

Als Lid opgenomen den

13 Maart 1910

Als Aspirant-Lid opgeno-

men den 19

De Bestuurder,

W. Hordijk
Pastoor

Bischoff. Drück. Inst. v. Doofst. St. M. Gestel

Mina Kusters, lid van de RK Matigheids-Bond. Coll. Henk de Werd.

R. K. Matigheids-Bond.

Opgericht in het Bisdome van 's Bosch op den Feestdag van den H. Apostel Paulus 30 Juni 1901.

- I. Deze Bond heeft ten doel de beoefening en bevordering der christelijke matigheid, vooral in het gebruik van geestrijke dranken.
- II. De Bestuurder van dezen Bond is de Pastoor der Parochie, die een ander Priester in zijne plaats kan stellen.
- III. Lid van dezen Bond kunnen worden alle katholieken, die zijn aangenomen voor hunne eerste H. Communie.

in zijn plaats kan stellen. Lid van dezen bond kunnen worden alle katholieken, die zijn aangenomen voor hunne eerste H. Communie." De leden moesten "het voornemen hebben, buiten voorschrift van den geneesheer, geen sterke drank te gebruiken tot aan het zestiende levensjaar en, in het latere leven, nooit na het middagmaal." Verder moesten een lid dagelijks bidden: "Van alle onmatigheden verlos ons, Heer, met een Wees Gegroet ter eere van O.L. Vrouw, om door hare hulp aan zijn voornemen getrouw te blijven."

De moderne mens heeft al deze praktijken over boord gezet en doet het nu met de postbus 51-slogans *Drank maakt meer kapot dan je lief is* en *Alcohol en verkeer, dat kun je niet maken*. In wezen is er echter niets veranderd. Anno 1998 is alcohol nog steeds een probleem.

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 26

J.C.M. Poelman

Dat de Staatse invloed steeds meer merkbaar werd, getuigen bovendien de inbeslagname van de kerkelijke goederen te Nuland na de dood van de pastoor aldaar in 1635 en de officieuze maatregelen in verband met erflatingen ten behoeve van kerken en kloosters. Want al werd het bij plakkatens van 14 oktober 1655 pas officieel verboden om giften of legaten aan kloosters te vermaken of inzamelingen voor kloosters te houden, al gingen de omwonenden en weldoeners ook gewoon door met hun giften en gaven aan de Coudewaterse kloosterpoort af te geven, in feite durfde men dit alleen nog maar heimelijk te doen. Daarom zal men in het Dodenboek van Coudewater tussen de jaren 1635-1680 ook tevergeefs zoeken naar de naam van een erflater die bij zijn dood een legaat naliet aan de kloostergemeenschap Coudewater. De laatst vermelde erflater stierf op 13 oktober: "Andries Roelofs, daer het convent af heeft ontvangen hondert daeler om te bidden voor syn siel ende voor Alten, syne huysvrouw." Daarna vinden we pas in 1681, wanneer het katholicisme sinds enkele jaren weer in de openbaarheid mag treden, de volgende erflater vermeld: "18 augustus Onsen ghetrouwen bouw knecht Derick Jansen, die ons convent in backen, brouwen ende bouwwerck ghetrouwelijk ghedient heeft 33 jaeren; hij heeft aan ons convent ghemaect, soo om Misse voor syn siel alsoock voor hem te bidden, hondert gulden." Van de andere kant is het heel merkwaardig dat het klooster te Coudewater in de jaren 1630-1648 nog geen aanwijsbare moeilijkheden ondervond op godsdienstig gebied.

Behalve dat het Zustersconvent in deze jaren door toeloop van veel novicen zelfs nog kon uitgroeien tot op bijna volledige sterkte, dit is ongeveer 60 zusters, en het Broedersconvent tot een 15-tal paters en broeders, werd het klooster bovendien in 1638 nog een toevluchtsoord voor de abdis en enige zusters van het klooster Mariënthron te Dendermonde, welk klooster, naar we met vrij grote zekerheid mogen aannemen, mede ten offer viel aan de brandschattende Staatse troepen, die in die jaren vanuit Bergen op Zoom regelmatig strooptochten ondernamen tot diep in het Vlaamse land.

Uit dankbaarheid voor de gastvrijheid die deze zusters in het klooster Coudewater ondervonden, heeft een van hen zich verdienstelijk gemaakt door met de hand een boekje te vervaardigen dat nu als een kostbaar duodecimootje met twee sloten bewaard wordt in het klooster Maria Refugie te Uden. In dit boekje, dat geheel met de hand is geschreven, worden allerlei zaken van de Orde vermeld, o.a. ook de kapittelbesluiten van Gnadenberg van 1487 (zie hoofdstuk V). Op de laatste bladzijde staat: "Desen boeck is geschreven ter eeren Gods ende ter begheerten van de Eerweerdighe Vrouwe, Mevrouw Helena van Wylick, Abdisse deses cloosters van St. Marienwater, door eene van de ghevluchte Susters van Mariënthron; 1642." Daardoor weten we dat het in ieder geval niet de gevluchte Abdis Maria Spelders zelf

is geweest, die dit boekje vervaardigde, want zij stierf volgens het Dodenboek op 29 september 1640. Mogelijk was Zr. Jaclyn Lecbuene de vervaardigster, wier sterfdag als enige Zuster uit Dendermonde verder nog vermeld staat in het Dodenboek: 29 november 1649.

Maar niet alleen te Coudewater ondervond men in deze jaren nog weinig moeilijkheden op godsdienstig gebied, ook op vele andere plaatsen in de Meijerij was dit het geval zolang de Staten van Holland nog oorlog te voeren hadden. Behalve de pogingen tot protestantisering, die overigens op niets uitliepen, en de aanstelling van enige predikanten op enkele plaatsen, waar zij overigens weinig of zelfs geen gelovigen trokken, en behalve hier en daar de sluiting van een kerk, die dikwijls heel kort daarna weer open werd gesteld, omdat er toch geen toeziende protestante ambtenaren aanwezig waren, konden de katholieken in de Meijerij nog betrekkelijk vrij ademhalen, al was het dan ook in angst en vreze. Daardoor kon echter bij velen, zowel geestelijken als leken, de verwachting ontstaan dat de ophanden zijnde vrede, die een einde zou maken aan een harde en lange krijg van tachtig jaren, ook de situatie met betrekking tot de vrije uitoefening van de godsdienst aanmerkelijk zou verbeteren, ofschoon de Munsterse onderhandelingen hiertoe weinig aanleiding gaven. Daarom kon het gebeuren dat na de plechtige afkondiging van de Vrede van Munster op 5 juni 1648, toen Pater Bonaventura van de Sande toevallig te Rosmalen verbleef, de Rosmalenaren in feestvreugde naar de parochiekerk trokken om er een dankdienst onder zijn leiding mee te maken. Ook in de preek kwam deze vreugde tot uiting. Maar toen men in dankbaarheid bovendien een processie wilde houden over het kerkhof, verscheen er opeens een bode uit Den Bosch met de mededeling dat er een afdeling ruiters onderweg was om Pater van de Sande te arresteren. Er zat niets anders op dan een overhaaste vlucht. De harde werkelijkheid verstoorde alle dromen. De Munsterse Vrede bracht immers geen vrijheid, maar juist vervolging. Want nu kregen de Staten van Holland volledig de handen vrij om een intensieve protestantisering op gang te brengen. Mede op aandringen van de Zuid-Hollandse Synode vaardigden zij daarom reeds op 16 juni 1648 een plakkaat uit, waardoor alle priesters en religieuzen uitdrukkelijk bevolen werd zich uit Staats-Brabant te verwijderen en de uitoefening der katholieke eredienst te staken. Per plakkaat van 24 augustus van datzelfde jaar werden alle ingezetenen gewaarschuwd, dat zij voortaan de pachten, renten, cijnsen en andere lasten die zij aan geestelijken en kloosters veranschuldigd waren, voortaan aan de Staten ter hand moesten stellen. Op 16 november van datzelfde jaar vonden er door een resolutie van de Staten-Generaal ook voor de Meijerij vele benoemingen plaats, o.a. van zogenaamde rentmeesters der kerkelijke goederen, dat wil zeggen ambtenaren die toezicht moesten houden op het beheer van de door de Staten geconfiscieerde kerkelijke en kloostergoederen. In 1649 kregen deze rentmeesters der geestelijke goederen de opdracht "ene pertinente lijst" op te stellen van alle aanwezige Zusters in de vrouwenkloosters, die men niet aanstonds wilde opheffen, maar die men wilde laten uitsterven door het verbod nog ooit novicen aan te nemen. Alleen de kloosters Binderen onder Helmond en Hooijdonk onder Nederwet-

ten werden opgeheven en de daar aanwezige Zusters werden met een jaarrente weggestuurd. Hun rijke bezittingen waren hun ongeluk.

Maar ook voor het klooster Coudewater hadden bovengenoemde Staatse maatregelen natuurlijk enorme consequenties. Al spoedig werden alle goederen van het klooster aangeslagen, uitgezonderd de kloostergebouwen, de direct aangrenzende bijbehorende terreinen, bos en tuinen. Het convent mocht het vee, de meubels en de roerende goederen in eigendom behouden en kreeg voor iedere Zuster tot aan haar dood een lijfrente toegewezen ter alimentatie; het Broederconvent moest daarentegen zo spoedig mogelijk verdwijnen. Voor geld en goede woorden was er echter ook toen reeds veel te koop. Door middel van steekpenningen wist het Broedersconvent te Coudewater zijn verblijf zelfs te rekken tot begin 1653, zodat het alle gelegenheid had om onder leiding van Broeder Anthonius van Baeckel, die in de twintiger jaren "oock de nieuwe kercke in ons clooster heeft helpen tymmeren", een nieuw klooster te Hoboken te bouwen, hetwelk "Refugium de Hoboken" genoemd werd¹.

De nieuwe kerststal

Jan Hoofs

December, regen en zware bewolking. "De donkere dagen voor Kerstmis", zeggen we dan. Gezellige dagen in huiselijke kring. In de huiskamer een verlichte kerstboom en niet te vergeten een kerststal. Als kind kon je je ogen er niet van afhouden.

Over de kerststal gesproken. Vorig jaar vroeg Cor Verstegen - *unne echte Rosmollese mins*, zoals ze dat hier zeggen - of er in of buiten de gedachtenisruimte Vennehof in de Nieuwstraat misschien de mogelijkheid zou zijn voor het plaatsen van een kerststal. Nadat we het idee uitgewerkt hadden, stelden we vast dat een kerststal in het openbaar erg duur zou worden. Maar de Stichting Gedachteniska-

¹ Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk XI: R.A. van Zuylen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch* (Den Bosch, 1866); P.L. Müller, *Onze gouden eeuw* (Leiden, 1908); P. Geijl, *Geschiednis van de Nederlandse Stam* (Amsterdam, 1934); V.A.M. Beerman, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch van 1648-1672* (Helmond, 1946); J. Acquoy, *Archief van de Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Utrecht, 1889); J. van Heurn, *Historie der Stadt en Meijerije van 's-Hertogenbosch* (Utrecht, 1776); L. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom Den Bosch* (St.- Michielsgestel, 1873); L.J. Rogier, *Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland* (Amsterdam, 1964). Tijdschriften: *Taxandria* (1921); (1929); *Bossche Bijdragen* (1938). Bisschoppelijk Archief en Rijksarchief te Den Bosch. A. Frenken, *Handschrift* (in bisschoppelijk archief); *Dodenboek van Coudewater* (in Maria Refugie, Uden); *Kronieken van Coudewater* (in Maria Refugie, Uden); Rector Zwijsen, *Handschrift van Coudewater* (in Coudewater, Rosmalen).

pel Rosmalen stond garant voor een bepaald bedrag, zodat we aan de slag konden. Architect Harrij Gruben maakte de schetsen. Er kwam een Commissie Kerststal, die aangaf dat de kerststal beter tot zijn recht zou komen in het centrum van Rosmalen. En dan kom je vanzelf op lokatie De Driesprong. Blijkbaar omdat er op donderdag markt gehouden wordt, kon de goedkeuring door de gemeente Den Bosch niet gegeven worden, ondanks onze bezoeken aan wethouders en andere instanties.

We vonden een nieuwe lokatie voor de Vreeburgpassage op het trottoir, in de schaduw van de eeuwenoude Lambertuskerk. Een prachtige plaats, het middelpunt van heel Rosmalen. Voortvarend zijn we toen op zoek gegaan naar een kunstenaar die de hoofden van de kerstgroep zou boetsen. We zochten en vonden Theo Steenbekkers, die bereid was om deze zware klus voor ons te doen. Stof voor de kleren werd uitgezocht en door enkele ervaren vrijwilligers gemaakt tot mantels en kleren voor St. Jozef, Maria, de Herder en de Drie Koningen. Het ontwerp voor de kerststal kreeg een definitieve vorm. Een stal van zeven meter lengte en vier meter breed, in Meierijstijl, met een rood met blauw pannendak. Een kerststal die een aanwinst voor Rosmalen zou zijn. Maar ja, materialen zijn duur. Omdat er nogal wat aannemers hun thuisbasis in Rosmalen hebben, klopten wij, zeker niet tevergeefs, bij hen aan. Dankzij hun vrijgevigheid konden we in september met de bouw beginnen. Ook de kerstgroep is prachtig geworden. De KOM-winkeliers hebben deze groep onder hun hoede genomen.

Over deze kerststal, geopend van 17 december 1998 tot 7 januari 1999 is een boekje verschenen, met daarin een kleurplaat en een verhaaltje over Kerstmis van Rianne Geurts. In de gezichten van de Drie Koningen en de Herder zijn de gelaatstrekken herkenbaar van vier Rosmalenaren uit het verleden. Op deze personen heeft Cor Swanenberg gedichten geschreven, die ook in het boekje zijn opgenomen. Eén van deze gedichten volgt hieronder, namelijk de tekst over Hein van Creij.

Kunning Hèin

Hèin is de naam en hij is unne Krèij!
Hij hurt bij 't ècht auw-Rósmölles grèij.
Hèin en z'n goei Dórke ha'n kéénder zat
En he'n vur kiendjes alt hart zat gehad.

Hèin waar ok nog kunning zonder 'n kroon,
'nen boerende vorst; d'n ogst waar z'n loon.
Hij riej dur 't dùrp mi wapp'rende kuif,
Zùrgde vur eete in de daaglijkse ruif.

Hèin waar zó'ne mins van rècht op-en-neer,
Gewoon invoudig en rècht in de leer.
Hèin waar nou 'ne kunning zonder gekrèij;
Regeerde 't Striense, 'h hil karwèij.

Hèin 'regeerde' z'n kroost, dèrtien in getal,
Boerde dus grif goewd in veurhuis en stal.
Hèin waar 'ne mins zoowès iedereen mag.
Hij himmelde op Driekunningendag!

De andere drie gedichten handelen over Steven Tibosch ("Kunning Steeve"), Dorus van Helvoirt (Kunning Dórrus) en Pastoor van der Meijden (Herder Huub).

In memoriam Jan Mikkers

Na een langdurige ziekte is op 14 december Jan Mikkers op 58-jarige leeftijd overleden. Jan groeide op te Dinther in een groot gezin. Daar leerde hij al vroeg het rekening houden met en het zich inzetten voor anderen. Hij wilde graag studeren en zette zich daar ook echt voor in, meestal in de avonduren. Hij startte zijn loopbaan bij de Zuid-Nederlandse Drukkerij te Den Bosch als handzetter en werkte zich op tot chef van de calculatie bij Rotobrite. Na de sluiting van Rotobrite schoolde hij zich om tot archivaris. Vooral in dit laatste werk lukte het hem om van zijn hobby zijn beroep te maken. Hij genoot van het maken van stambomen en het ordenen en inventarisieren van archieven.

Hij trouwde met Marietje. Helaas kregen zij geen kinderen. Toch had Jan altijd kinderen in en rond zijn huis. Hij genoot ook van reizen en het bezoeken van verre landen. Vier jaar geleden werd hij getroffen door een slopende ziekte, maar Jan werkte door tot het echt niet meer ging. De laatste anderhalf jaar van zijn leven was hij aan bed gekluisterd, en zelfs toen werkte hij verder. Jan was een voorbeeldige zieke. Hij bemoedigde hen die hem kwamen opzoeken. Hij vroeg niets, maar gaf veel. Hij mopperde of klaagde nooit. Hij had altijd wel een grapje, zelfs tot zijn laatste dag. Hij slaagde erin ook deze periode van zijn leven voor zichzelf en voor anderen zinvol te maken. Zijn leefregel was: "Iedere dag die ik mag leven is een feestdag en iedere dag dat ik zou mopperen, zou een verloren dag zijn."

Jan was bijzonder blij dat hij dankzij de hulp van Marietje tot en met zijn laatste dag thuis kon zijn. Zijn eigen woorden waren: "Wat zou het met mij zijn als ik Marietje niet had?"

Velen in Rosmalen hebben Jan gekend als de onmisbare schakel tussen het gewenste onderzoek en de archieven, die toen nog in ons gemeentehuis berustten. Reeds vóór de herindeling (in deze tijd begon Jans ziekte zich te openbaren) werkte Jan aan de *Inventaris van het archief van de gemeente Rosmalen 1811-1932* (1939). Toen in december 1995 de Rosmalense archieven moesten worden overgebracht naar het Stadsarchief 's-Hertogenbosch, kreeg Jan gelegenheid om aldaar zijn laatste grote levenswerk te voltooiën. De presentatie van dit werk, in 1996, heeft hij nog kunnen bijwonen. Sinds 1 januari 1998 woont het *Streekarchivariaat Langs Aa en Dommel* in bij het *Rijksarchief in Noord-Brabant*. Jan heeft het nieuwe onderkomen zelfs niet meer kunnen bezoeken.

Inhoud

- 1
Martien Veekens
"Rosmalen mag trots zijn op zijn wapen" 4
- 5
Harry Coppens
De onmisbare mest en zijn problemen
- 9
And so this is Christmas
- 10
Kinderliedjes 21
- 11
Harry Coppens
Voor U gehoord 16
- 14
Henk de Werd
Neomisten in Rosmalen 7: Karel van Eijk, 1964
- 17
Jan Ketterings / Dien Raaijmakers-Vorstenbosch
Hemke Pek
- 24
Henk de Werd
Archieven voor de Heemkundekring
- 27
Henk de Werd
Fotoarchief 4: Inventaris NSV-huizen Rosmalen
- 32
Henk de Werd
Drankmisbruikbestrijding in Rosmalen
- 36
J.C.M. Poelman
Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 26
- 38
Jan Hoofs
De nieuwe kerststal
- 40
In memoriam Jan Mikkers

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairac- laan 2; Van Grinsven Sanidrome, Raadhuisstraat 4c; Bouwmans BV, J., Benzinstation, Westeind 2; Van Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6; E.T.I.Bureau Linnenbank BV, Sta- tionstraat 13; Eijkelenburg, Van, Bouwbedrijf, Stationsplein 1; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Glou- demans BV, W., Hintham 117; Heij- mans NV, Ver. Bedrijven, Graafse- baan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaropa Hol- ding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, Den Bosch; Lambermont BV Assurantiebedrijf, A., Burg. Wolters- straat 1; Robyto Holding BV, Biest- kampweg 2; Ginderzande BV Van Mierlo, Mr. J. , Striensestraat 44; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Piels, Technisch in- stallatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabo- bank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Schijndel Grondwerken BV, v., Raad- huisstraat 12; Timmers BV Bouwbe- drijf, Heikampweg 6; Uden BV, Aan- nemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbak- ker J., Molenstraat 34; Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloem- straat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schil- dersbedrijf, Graafsebaan 5; Pe & Pe Schilders BV, Hofkesweg 3a.

De opening van de Rosmalense kerststal op 16 december 1998. Zie ook pag. 38-40. Foto's coll. Heemkundekring Rosmalen.

